

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА**

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

Кафедра фізичної географії та картографії

До захисту допустити
Зав. кафедри _____ доцент **Анатолій БАЙНАЗАРОВ**
« _____ » _____ 2025 р.

**ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ВОДНОГО
ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА**

Виконав: студент 4-го курсу д.ф.н,
групи ГФ-41
спеціальність: 106 Географія
освітня програма: Фізична географія,
моніторинг і кадастр природних ресурсів
Кирило Михайлович ТРУШ
Науковий керівник:
доцент, к.геогр.н. Наталія ПОПОВИЧ

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

Голова ЕК Валентина РЕДІНА

Секретар ЕК Тетяна БУЛГАКОВА

« _____ » _____ 2025 р.

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ВОДНОГО ТУРИЗМУ В СВІТІ.....	5
1.1. Поняття про водний туризм.....	5
1.2. Види водного туризму.....	7
1.3. Принципи організації і нормативно-правова база водного туризму.....	18
1.4. Чинники розвитку водного туризму: історичні, фізико-географічні, соціально-економічні.....	25
РОЗДІЛ 2. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ВОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	30
2.1. Чинники розвитку водного туризму в Україні.....	30
2.2. Природно-ресурсна база розвитку водного туризму.....	35
2.3. Географія розвитку водного туризму в Україні.....	41
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....	44
3.1. Вплив кліматичних змін на стан водних об'єктів в Україні.....	44
3.2. Вплив воєнних дій на стан водних об'єктів і розвиток водного туризму в Україні.....	48
3.3. Післявоєнні перспективи розвитку водного туризму в Україні.....	56
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

Вода є важливим елементом для збереження екосистем і добробуту людини. Останнім часом спостерігається втрата обізнаності про цінність цього ресурсу, що вимагає наукових і практичних дій для заохочення нового культурного ставлення до води. Туризм надає водним ресурсам великий потенціал, оскільки він сприяє розвитку таких привабливих ресурсів, поєднуючи їх охорону з дбайливим використанням [1].

Сучасний туризм є важливим складником світової економіки та культурного обміну. Одним із його різновидів, що динамічно розвивається, є водний туризм. Цей напрямок включає різні види активного відпочинку та подорожей по водних об'єктах, зокрема річках, озерах і морях. Водний туризм приваблює мільйони людей по всьому світу, сприяючи розвитку регіональної інфраструктури, створенню робочих місць і збереженню природних ресурсів.

Значний потенціал для розвитку водного туризму має й Україна, оскільки її територія багата на річки та озера, а також має вихід до Чорного і Азовського морів. Однак, через військову агресію російської федерації, Україна втратила контроль над частиною своїх акваторій, включаючи узбережжя Азовського моря. Війна спричинила значні екологічні проблеми, руйнування інфраструктури та обмеження доступу до багатьох туристичних маршрутів. У таких умовах розвиток водного туризму стикається з численними викликами, проте у післявоєнний період він може стати важливою складовою відновлення економіки та туристичної галузі.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю аналізу фізико-географічних передумов, стану та перспектив розвитку водного туризму в Україні з урахуванням сучасних викликів та змін у природно-географічному середовищі. Визначення перспективних напрямків розвитку, розробка ефективних стратегій управління та адаптація до нових умов є важливими завданнями для туристичної галузі країни.

Метою дослідження є аналіз фізико-географічних передумов, чинників та перспектив розвитку водного туризму в Україні, а також визначення можливих шляхів подолання існуючих проблем. Для досягнення поставленої мети були сформульовані наступні **завдання**:

- дослідити поняття, принципи та нормативно-правову базу водного туризму;
- визначити ключові чинники, що впливають на розвиток водного туризму в Україні та світі;
- проаналізувати природно-ресурсний потенціал України для розвитку водного туризму;
- розглянути вплив сучасних викликів, зокрема кліматичних змін, воєнних дій та екологічних наслідків бойових дій на стан водних об'єктів і туристичну галузь;
- оцінити перспективи післявоєнного відновлення та розвитку водного туризму в Україні.

Об'єктом дослідження є водний туризм як складова туристичної діяльності, а **предметом** – фізико-географічні чинники, тенденції та перспективи розвитку водного туризму в Україні.

Методи дослідження включають аналіз літературних джерел, статистичних даних, нормативно-правових документів, а також методи порівняння і прогнозування.

Практичне значення роботи полягає у визначенні можливих шляхів розвитку водного туризму в Україні, що можуть бути використані при розробці державних програм, стратегій та ініціатив у сфері туризму та рекреації. Результати дослідження можуть бути корисними для науковців, представників туристичного бізнесу та органів державного управління.

Кваліфікаційна робота включає три розділи. Загальний обсяг роботи становить 71 сторінку, вона містить 14 рисунків, 1 таблицю та 95 найменувань у списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ВОДНОГО ТУРИЗМУ В СВІТІ

1.1. Поняття про водний туризм

Водний туризм є однією з найдавніших форм подорожей, що виникла ще у первісні часи, коли люди почали використовувати річки та моря для пересування, торгівлі та відкриття нових територій. Спочатку ці подорожі мали утилітарний характер, але згодом водні маршрути стали використовуватися не лише з економічною та військовою метою, а й для відпочинку та рекреації. У наш час водний туризм є важливою складовою туристичної індустрії, що поєднує активний відпочинок, пригоди, екологічні подорожі та культурно-пізнавальні аспекти [2]. Тож давайте детальніше ознайомимся з поняттям «водний туризм» та всіма його особливостями.

За визначенням П.О. Масляка, водний туризм (морський, річковий, озерний) є різновидом туризму, основною особливістю якого є проходження маршруту по водній поверхні [3].

Водний туризм є поширеним поняттям у туристичній сфері, адже сьогодні він вважається одним із найпопулярніших видів відпочинку. Зазвичай його відносять до екстремального туризму або навіть до видів спорту, що можуть становити потенційну загрозу для здоров'я та життя. Українські дослідники Ю.А. Грабовський, Т.В. Скалій і М.Ю. Шахова розглядають водний туризм як різновид відпочинку, що проходить на воді з використанням різних плавзасобів, таких як байдарки, човни, катамарани, теплоходи тощо [4, 5].

Ю.А. Грабовський підкреслює, що основою водного туризму є подолання різних водних маршрутів – як річкових, так і морських – із використанням різноманітних засобів пересування по воді [4].

На думку М.Ю. Шахової, водний туризм належить до окремої категорії спортивно-оздоровчого туризму [5].

Основною особливістю водного туризму є його залежність від природних водних об'єктів, таких як річки, озера, моря та океани. Це визначає як його привабливість, так і специфічні труднощі, пов'язані з організацією та безпекою подорожей. Крім того, важливим чинником є сезонність, оскільки умови для водного туризму залежать від кліматичних змін, рівня води у річках та екологічного стану водойм [6].

Сучасний водний туризм відіграє значну роль у розвитку регіональної економіки. У багатьох країнах він є джерелом доходу для місцевого населення, забезпечуючи робочі місця в туристичному секторі, сфері послуг та транспорту. Наприклад, у Європі та Північній Америці добре розвинені системи річкових круїзів, які приваблюють туристів з усього світу [7]. Водночас у країнах, що розвиваються, водний туризм може стати важливим інструментом для стимулювання економічного зростання та збереження природних ресурсів.

Екологічний аспект водного туризму також має велике значення. Неправильне використання водних ресурсів може спричинити серйозні наслідки для довкілля, такі як забруднення води, деградація прибережних екосистем та порушення природного балансу. Саме тому багато міжнародних організацій, таких як Всесвітня туристична організація (UNWTO) та Міжнародна асоціація екотуризму, працюють над розробкою стандартів сталого розвитку водного туризму [8].

У міжнародному контексті водний туризм є важливим напрямком співпраці між державами. Наприклад, у Європі діє програма розвитку річкових транспортних шляхів, яка сприяє збільшенню туристичних перевезень та екологічному контролю за використанням водних об'єктів. Крім того, у багатьох країнах існують національні програми підтримки водного туризму, що спрямовані на розвиток інфраструктури, збереження природних територій та підвищення рівня безпеки для туристів.

Окремо слід зазначити соціокультурний вплив водного туризму. Він сприяє популяризації історичних та природних пам'яток, збереженню

традицій мореплавства, розвитку національної кухні та ремесел у прибережних регіонах. Наприклад, у таких країнах, як Греція, Італія та Хорватія, водний туризм нерозривно пов'язаний із національною культурою та історичною спадщиною [9].

Таким чином, водний туризм є складним, багатовимірним явищем, що поєднує економічні, екологічні, культурні та соціальні аспекти. Його розвиток вимагає збалансованого підходу, що враховує потреби туристів, можливості регіонів та необхідність збереження природного середовища. Подальше вивчення водного туризму дозволить розробити ефективні стратегії його розвитку та сприяти зростанню цього напрямку в умовах сучасних викликів.

1.2. Види водного туризму

Водний туризм можна поділити на кілька основних видів залежно від використовуваного транспорту або ж знаряддя, місця проведення та рівня складності. Якщо визначати види водного туризму за **місцем проведення**, то на сьогодні виділяють наступні типи водного туризму: річковий, морський та озерний туризм.

1. Річковий туризм. Річковий туризм є одним із найпоширеніших видів водного відпочинку. Він включає подорожі на байдарках, каное, плотах або катамаранах річками різної складності. Це чудовий спосіб насолодитися природою, відчувати єднання з водною стихією та отримати заряд енергії. Подорожі річками можуть бути спокійними та розслаблюючими або ж екстремальними, залежно від рівня складності маршруту.

В Україні популярними напрямками річкового туризму є Дністер, Південний Буг, Черемош, Десна. У світі відомими маршрутами є річка Колорадо у США, Амазонка в Південній Америці та Дунай у Європі. Подорож річкою відкриває можливість дослідження місцевої флори та фауни,

знайомства з культурою місцевих народів, а також споглядання мальовничих краєвидів.

2. *Морський туризм.* Морський туризм розглядається як різновид водного туризму, який формується відповідно до туристичного попиту та спрямований на задоволення потреб як в активному, так і в пасивному відпочинку, з використанням природного потенціалу морських акваторій, прибережних зон і узбережної інфраструктури. Такий туризм відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку регіонів (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація морського туризму [11]

Вторинна діяльність	Основні види діяльності		
-рафтинг -дайвінг -серфінг	Бухти для морського туризму	Фрахтування	Круїзи
-гребля -рибальство	Причали, стоянки, сухі доки, морські вокзали	Моторні яхти з капітаном, вітрильні яхти з капітаном	Круїзні лайнери

Ключовим компонентом просторової організації туристичної дестинації, що спеціалізується на морському туризмі, виступає морська акваторія (разом із товщею води та дном), яка забезпечує можливість для відпочинку різного типу. Додатково включається прибережна зона, що має природні ресурси для розвитку туризму та відповідну інфраструктуру для його обслуговування.

Морські подорожі передбачають використання вітрильних яхт, катерів або круїзних лайнерів. Це може бути як екстремальна подорож уздовж узбережжя, так і комфортний круїз на розкішному лайнері. Морський туризм надає можливість насолоджуватися морськими пейзажами, відкривати нові

країни та культури, а також відпочивати на пляжах із кришталево чистою водою [10].

Круїзні маршрути охоплюють Карибський басейн, Середземне море, Скандинавські фіорди, узбережжя Австралії та інші популярні туристичні зони. Вітрильні регати приваблюють тих, хто хоче випробувати себе в мистецтві керування парусним судном і відчуті романтику морських подорожей.

3. *Озерний туризм*. Подорожі по озерах часто здійснюються на човнах, катерах або байдарках. Озера пропонують спокійний та розмірений відпочинок, ідеальний для тих, хто прагне насолодитися природою та втекти від міського шуму. Озерний туризм також надає чудові можливості для риболовлі, кемпінгу та спостереження за дикою природою [12].

В Україні популярними місцями для такого відпочинку є озера Світязь, Синевир, Ялпуг. У світі відомими напрямками є Велике Ведмеже озеро в Канаді, озеро Тітікака в Південній Америці. Водні прогулянки озерами дозволяють насолодитися спокійною водною гладдю, мальовничими пейзажами та чистим повітрям.

Якщо ж брати до уваги **транспорт, що використовується**, то водний туризм можна поділити на наступні види:

1. *Рафтинг*. В середині минулого століття люди відкрили для себе новий вид активного відпочинку – рафтинг, який полягає у сплаві по бурхливих річках на спеціальних надувних човнах. Цей вид спорту швидко став популярним, оскільки дає можливість відчуті всю міць природи на власному досвіді та відвідувати місця, до яких можна дістатися лише водним шляхом. Досягнувши високого рівня майстерності в рафтингу, туристи прагнуть побувати в найвідоміших світових локаціях, популярних для цього виду активного відпочинку [13].

Рафтинг – це чудове поєднання адреналіну та ризику з приголомшливими краєвидами та командною роботою (рис. 1.1). Це сплав гірською річкою на спеціально забезпечених човнах. Ці човни відомі як

рафти. Вони традиційно виготовляються із синтетичних матеріалів, таких як уретан, що є достатньо міцним, але легко ковзає по камінню. До того ж, рафти мають кілька надувних секцій, щоб у разі пошкодження одного з них інші продовжували утримувати повітря, і човен залишався на плаву [14].

Рис. 1.1. Рафтинг по річці Соча у Словенії [15]

Відомі маршрути для рафтингу включають річку Замбезі в Африці, річку Футалеуфу в Чилі. В Україні популярними водними об'єктами для рафтингу є річки Черемош, Південний Буг та Тиса. Рафтинг не тільки приносить адреналін, а й дарує незабутні враження від навколишньої природи.

2. Риболовний туризм. Риболовний туризм – це різновид активного відпочинку та туризму, подорожі з метою риболовлі та інших водних біоресурсів. Риболовлю можна визначити, як захоплення, вид відпочинку, туризму і спорту [16].

Цей вид туризму може бути як спокійним та медитативним, так і екстремальним, якщо мова йде про морську риболовлю у відкритому океані.

В Україні популярні місця для риболовного туризму – це Дніпро, Десна, Карпатські озера та Чорне море. У світі відомі місця – це Аляска (США), Норвезькі фіорди, Амазонка та Австралія. Риболовний туризм дозволяє не

лише отримати задоволення від процесу лову, але й насолодитися природою, провести час із друзями чи родиною, а також відчувати азарт від упійманого трофея.

3. *Дайвінг-туризм.* Дайвінг-туризм – це вид активного відпочинку, який включає підводне плавання з аквалангом або маскою та трубкою (рис. 1.2). Він дозволяє досліджувати підводний світ, спостерігати за кораловими рифами, різноманітними морськими мешканцями та затонулими кораблями.

Рис. 1.2. Дайвінг у Червоному морі [15]

Популярні місця для дайвінгу включають Великий Бар'єрний риф в Австралії, Червоне море в Єгипті, Мальдівські острови та Карибські острови. В Україні дайвінг-туризм розвивається в Чорному морі та на деяких озерах. Дайвінг-туризм вимагає спеціальної підготовки та обладнання, але дарує незабутні враження від підводних пригод.

4. *Воднолижний спорт.* Воднолижний спорт поєднує в собі як спортивну діяльність, так і розважальний елемент. До міжнародних змагань у цій дисципліні належать чемпіонати Європи та світу. Цей вид спорту полягає у русі водною поверхнею на спеціальних лижах або лижі, при цьому спортсмен тримається за буксирний трос, який прикріплений до штанги

човна або катера. Рух плавзасобу відбувається з індивідуально підбраною швидкістю, що відповідає потребам кожного спортсмена [17].

Популярні місця для воднолижного спорту включають великі озера, річки та морські узбережжя. В Україні воднолижний спорт розвивається на Дніпрі та інших великих водоймах. Воднолижний спорт – це не тільки фізичне навантаження, але й можливість відчувати швидкість та адреналін.

5. *Серфінг*. Серфінг є популярною формою водної активної рекреації, що полягає в динамічному катанні на спеціальній дошці (серфі) по хвилях океану. Цей вид спорту набув особливої популярності в регіонах, таких як Каліфорнія та Гавайські острови (рис. 1.3).

Спортсмену потрібно вловити хвилю, яка наближається до берега, і проїхатися по її верхівці, застосовуючи спеціальну плоску дошку з невеликим кілем (у положенні лежачи або стоячи). Також можуть використовуватися інші пристосування, наприклад, каяк, серф-ліжі або просто власне тіло (бодісерфінг) тощо [18].

Рис. 1.3. Серфінг на узбережжі острова Балі [15]

Популярні місця для серфінгу включають Гаваї, Австралію, Португалію та Балі. В Україні серфінг розвивається на Чорному морі,

особливо в районі Одеси. Серфінг – це не тільки спорт, але й спосіб життя, який дарує відчуття свободи та єднання з природою.

6. *Вейкбординг.* Вейкбординг – це екстремальний вид спорту, що вимагає високого рівня координації та поєднує риси серфінгу, сноубордингу, скейтбордингу та катання на водних лижах (рис. 1.4). Його характерною рисою є рух по водній поверхні на короткій, широкій дошці з виконанням різних трюків, зокрема стрибків, акробатичних елементів і слалому, схожого на воднолижний. У цьому виді спорту розрізняють дві основні дисципліни: катерний та кабельний вейкбординг [19].

Рис. 1.4. Вейкбординг у Києві на річці Дніпро [15]

Широке визнання вейкбординг отримав у 1990-х роках, коли маркетингові кампанії почали використовувати його для промоції щорічного спортивного заходу «Всесвітні екстремальні ігри». Цей вид спорту справив значний вплив на розвиток водних дисциплін, подібно до того, як сноубординг трансформувалася гірськолижний спорт. Із заняття для невеликої групи ентузіастів він виріс у масовий вид спорту з власною культурною ідеологією та стилем. Багато трюків у вейкбордингу запозичені зі споріднених «дошкових» напрямів, таких як сноубординг і скейтбординг.

У той час, коли у світі цей спорт стрімко набирає популярності, в Україні екстремальні види спорту лише починали з'являтися і ще не мали належного розвитку [20].

Популярні місця для вейкбордингу включають великі озера, річки та спеціально обладнані вейк-парки. В Україні вейкбординг розвивається на Дніпрі та інших великих водоймах. Вейкбординг – це не тільки спорт, але й можливість показати свою майстерність та отримати задоволення від трюків.

7. *Яхтинг.* М.М. Покогодна зазначає, що яхтовий, або вітрильний, туризм є одним із найромантичніших видів водних мандрівок. Його можна використовувати на великих водах, від широких річок до морських і океанських просторів. Для круїзів використовують комфортабельні яхти довжиною від 12 до 16 метрів, залежно від більшості учасників [21].

Цей вид водного туризму розвинений у багатьох країнах світу, але особливо популярний він у регіонах зі сприятливим кліматом, мальовничим узбережжям та розвинутою інфраструктурою. Такі країни, як Франція, Італія, Іспанія, Греція, Хорватія, Велика Британія, США (особливо Флорида та Каліфорнія), Австралія та Нова Зеландія є одними з найбільш розвинених у сфері яхтингу, адже мають для того всі ключові чинники.

8. *Каякінг.* Рекреаційний каякінг передбачає спокійні прогулянки та подорожі по «гладкій» воді – озерах, рівнинних річках чи морських затоках – на маневрених і стійких каяках (рис. 1.5). Цей вид активного відпочинку забезпечує можливість насолоджуватися мальовничими краєвидами, свіжим повітрям і фізичною активністю під час веслування. Каякінг на бурхливих водах, зокрема родео, вирізняється високою технікою та ігровими елементами, такими як виконання трюків за рахунок особливостей річкового рельєфу. Інший різновид – сплав – отримання проходження складних річкових ділянок і поділяється на три типи. Експедиційний сплав – це багатоденні автономні подорожі, часто у віддалених або ненаселених районах, де все необхідне спорядження перевозиться в каяках [22].

Рис. 1.5. Каякінг на Алясці [15]

Особливо розвинений у США (Аляска, Каліфорнія, Флорида), Канаді, Хорватії, Греції, Норвегії (фіорди), Швеції, Фінляндії (озера, архіпелаги), Великій Британії, Франції, Іспанії, Таїланді (Пхукет, Крабі), В'єтнамі (Халонг Бей), Австралії та Новій Зеландії. Ці країни мають мальовничі водні шляхи, розвинену інфраструктуру прокату та туризму, а також популярність активного відпочинку на природі.

9. Круїзи. Круїзи – це вид водного туризму, який передбачає подорожі на великих пасажирських суднах – круїзних лайнерах. Вони пропонують комфортабельний відпочинок з різноманітними розвагами, харчуванням та екскурсіями. Круїзи дозволяють відвідати кілька країн або міст за одну подорож, а також насолодитися морськими пейзажами та розслабитися на борту судна.

Круїзна індустрія є глобальною силою, круїзні компанії працюють у кожному великому регіоні світу. Наразі круїзи становлять лише 2% ширшого сектору подорожей і туризму. Флот круїзних компаній-членів CLIA досяг рекордного рівня в 300 суден у 2024 році. У звіті підкреслюється, що намір здійснювати круїзи залишається сильним: 12% круїзних мандрівників здійснюють 2 круїзи на рік [23].

Також види водного туризму можна класифікувати за **рівнем складності**, особливо коли йдеться про сплави річками:

1. Легкий рівень (I категорія складності):

- Це спокійні подорожі по річках з повільною течією та мінімальною кількістю простих перешкод, таких як мілини або поодинокі камені.

- Підходить для новачків та сімейного відпочинку.

- Приклади: сплави по рівнинних річках, таких як Десна або Дніпро.

2. Простий рівень (II категорія складності):

- Маршрути з помірно складними перешкодами, ділянками з прискореною течією, невеликими водоспадами та порогами.

- Вимагає базових навичок керування плавзасобом.

- Приклади: Рось, Тетерів, деякі ділянки Південного Бугу.

3. Середній рівень (III категорія складності):

- Річки з високими хвилями, стрімкими течіями, воронками та гілками дерев.

- Потребує впевнених навичок маневрування та досвіду.

- Приклади: Прут, Стрий, деякі ділянки Черемошу.

4. Складний рівень (IV категорія складності):

- Маршрути по стрімких річках з небезпечними перешкодами та значними порогами.

- Вимагає попередньої розвідки маршруту та високого рівня підготовки.

- Приклади: гірські річки Карпат (Опір, Білий Черемош).

5. Важкий рівень (V категорія складності):

- Надзвичайно складні маршрути з високим ризиком для життя.

- Характеризуються бурхливою течією, безперервними перешкодами, водоспадами та вузькими проходами.

- Потребує обов'язкової страховки та професійних навичок.
- Приклади: річки Замбезі та Футалеуфу.

б. *Екстремальний рівень (VI категорія складності):*

- Найскладніші та найнебезпечніші маршрути, доступні лише для досвідчених професіоналів.
- Характеризуються надзвичайно складними та небезпечними перешкодами, що вимагають максимальної майстерності та підготовки.
- Приклади: річки Гімалаїв (Непал, Індія).

Для узагальнення класифікації видів водного туризму розроблено схему, яка показує основні підходи до їх систематизації за місцем проведення, видом транспорту чи заняттям, а також рівнем складності (рис. 1.6).

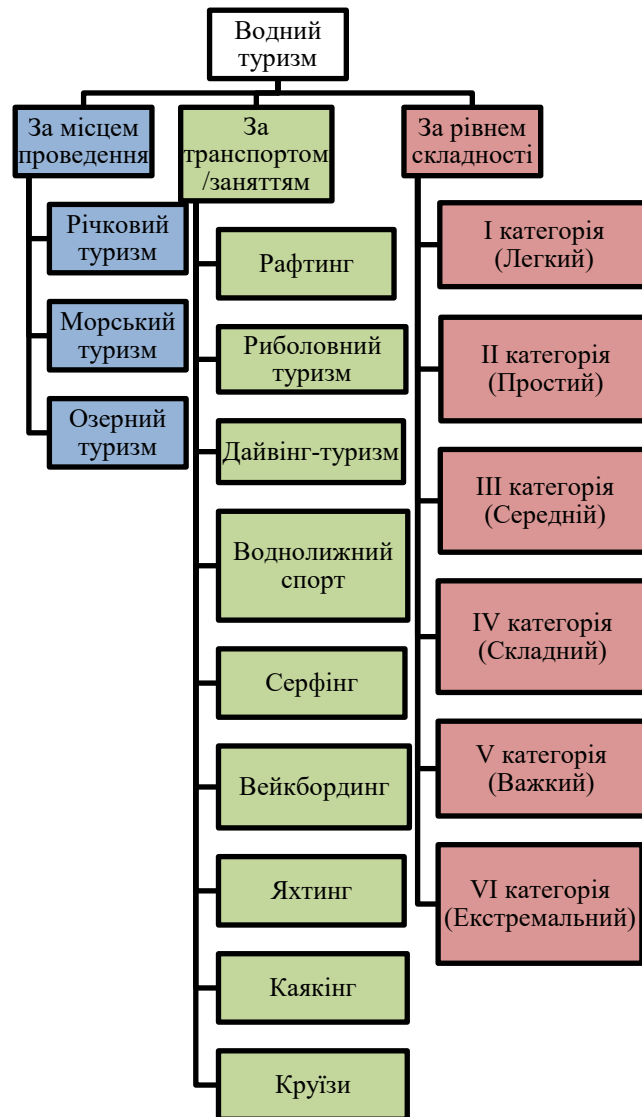

Рис. 1.6. Класифікація видів водного туризму

Отже, водний туризм – це багатогранна сфера активного відпочинку, яка пропонує безліч можливостей для кожного, незалежно від рівня підготовки та вподобань. Класифікація водного туризму за видами транспорту, місцем проведення та рівнем складності дозволяє краще орієнтуватися у цьому різноманітті та обирати оптимальні маршрути для подорожей. Незалежно від того, чи ви шукаєте спокійний відпочинок на озері, чи екстремальний сплав гірською річкою, водний туризм відкриває безмежні можливості для дослідження природи та отримання незабутніх вражень.

1.3. Принципи організації і нормативно-правова база водного туризму

Водний туризм є однією з найбільш динамічних і захопливих форм активного відпочинку. Його популярність обумовлена унікальною можливістю поєднання фізичної активності, естетичної насолоди природними ландшафтами та пізнання історико-культурної спадщини. Проте успішна організація водного туризму вимагає не лише знань у сфері рекреації, а й чіткого дотримання законодавчих норм, які регламентують його безпечне проведення. У цьому підрозділі розглядаються основні принципи організації водного туризму, а також нормативно-правова база, що регламентує діяльність у цій сфері.

Організація водного туризму ґрунтується на низці **ключових принципів**, які мають забезпечити безпечність, ефективність та сталий розвиток туристичної діяльності:

1. Принцип безпеки є домінуючим у водному туризмі. Усі заходи – від підбору спорядження до вибору маршруту – повинні передбачати мінімізацію ризиків для життя і здоров'я учасників. Це включає обов'язкове інструктування, наявність рятувальних засобів, навички надання першої медичної допомоги та підготовку інструкторів.

2. Принцип екологічної відповідальності, завдяки якому водний туризм тісно пов'язаний із природним середовищем. Будь-яка туристична діяльність

повинна зводити до мінімуму негативний вплив на річкові екосистеми, дбати про чистоту води, берегів, дотримання вимог природоохоронного законодавства.

3. *Принцип доступності* означає, що організація водного туризму повинна враховувати інтереси різних соціальних груп. Доступність означає не лише географічну близькість, але й прийнятність за ціною, врахування фізичних можливостей учасників, включаючи осіб з інвалідністю.

4. *Принцип системності* полягає в тому, що водний туризм має організовуватися як системна діяльність з урахуванням маршрутної мережі, логістики, інфраструктури (турбази, кемпінги, пункти прокату, місця для стоянок), кваліфікованого персоналу та взаємодії з іншими видами туризму.

5. *Принцип правової легітимності*, згідно якого будь-яка діяльність у сфері туризму повинна відповідати чинному законодавству, включаючи податкові, природоохоронні, транспортні та інші норми.

Нормативно-правове регулювання водного туризму в Україні базується на низці законів, підзаконних актів, стандартів, а також міжнародних договорів, до яких приєдналася Україна. Основними з них є:

1. Конституція України

Основоположний документ держави гарантує:

- право громадян на безпечне довкілля (стаття 50);
- свободу пересування та вибору місця відпочинку (стаття 33);
- право на підприємницьку діяльність (стаття 42), що важливо для розвитку приватних ініціатив у сфері туризму.

2. Закон України «Про туризм»

Цей нормативний акт установлює основні правові, організаційні, виховні та соціально-економічні принципи здійснення державної політики України у сфері туризму. Його головна мета полягає у формуванні правового фундаменту для розвитку туризму як прибуткової економічної галузі та значущого інструменту культурного збагачення громадян, сприяння зайнятості населення, зростання валютних надходжень, забезпечення захисту

законних прав та інтересів туристів і суб'єктів туристичної діяльності, а також чіткого визначення їхніх обов'язків і відповідальності. Дія цього Закону охоплює підприємства, установи та організації незалежно від типу власності, фізичних осіб, чия діяльність пов'язана з наданням туристичних послуг, а також громадян, які користуються цими послугами [24].

3. Водний кодекс України

Водний кодекс України, спільно з комплексом заходів організаційного, правового, економічного та виховного спрямування, відіграє важливу роль у створенні водно-екологічного правопорядку та забезпечення екологічної безпеки населення країни. Він також сприяє більш раціональному і науково обґрунтованому використанню водних ресурсів, а також їх захисту від забруднення, засмічення й виснаження [25].

4. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»

Збереження навколишнього середовища, ефективне використання природних ресурсів та гарантування екологічної безпеки для життя людини є основними умовами для забезпечення сталого економічного і соціального прогресу України. У рамках цього Україна реалізує екологічну політику, спрямовану на:

- Підтримку безпечного середовища для існування всіх форм живої та неживої природи.
- Захист населення від негативних наслідків, спричинених забрудненням довкілля.
- Формування збалансованих відносин між суспільством і природним середовищем.
- Охорону, розумне використання та відтворення природних ресурсів.

Цей Закон закладає правові, економічні й соціальні основи для захисту природного середовища, що слугуватиме благу як сучасного покоління, так і тих, хто прийде після нас [26].

5. Кодекс цивільного захисту України

У зв'язку з тим, що водний туризм пов'язаний з підвищеним ризиком, положення цього кодексу регламентують дії у випадку надзвичайних ситуацій, обов'язковість навчання з надання першої допомоги, евакуації, обов'язки організаторів щодо забезпечення учасників спорядженням та інструктажами.

6. Правила судноплавства

На річках з активним судноплавством (Дніпро, Дністер, Південний Буг тощо) діють вимоги щодо реєстрації плавзасобів, дотримання маршрутів, наявності документів, правил пересування, використання сигнальних засобів. Організатори водних походів мають погоджувати маршрути з відповідними органами (морська адміністрація, річкові інспекції).

7. Постанови Кабінету Міністрів та накази профільних міністерств

Зокрема:

- Постанова КМУ «Про затвердження Порядку провадження туристичної діяльності»;
- Накази Міністерства молоді та спорту, що регламентують класифікацію маршрутів, вимоги до інструкторів;
- Санітарні правила перебування в природному середовищі, правила облаштування туристичних стоянок.

У контексті інтеграції України в міжнародний туристичний простір, важливим елементом є гармонізація внутрішнього законодавства з **міжнародними нормами**. Водний туризм, як частина активного і природно орієнтованого туризму, все частіше стає предметом міжнародних стандартів.

1. Європейська хартія сталого туризму

Цей документ, ухвалений Європейською комісією, закладає основи для відповідального та сталого розвитку туризму. У сфері водного туризму особливу увагу приділено збереженню екосистем річок і озер, обмеженню використання моторних плавзасобів, контролю за туристичним навантаженням на природні території.

2. Гельсінська конвенція

Україна є учасником Гельсінської конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків. Це має значення для розвитку водного туризму на прикордонних річках (Дунай, Тиса), де діяльність туроператорів повинна враховувати екологічні вимоги та погоджуватись з суміжними державами.

3. Конвенція про охорону біологічного різноманіття (CBD)

Метою цієї Конвенції, до реалізації якої слід прагнути відповідно до її положень, є збереження біологічного різноманіття, стале використання його складових, а також справедливий і рівноправний розподіл вигод, отриманих від використання генетичних ресурсів. Це включає забезпечення належного доступу до цих ресурсів, передачу відповідних технологій з урахуванням прав на них, а також належне фінансування [27].

Україна бере участь у програмах типу EU Strategy for the Danube Region, де передбачено розвиток туристичної інфраструктури на водних маршрутах, підтримку транскордонного водного туризму, створення екологічно чистих стоянок та інфоцентрів.

Територія, охоплена EUSDR, в основному є басейном річки Дунай довжиною 2,857 км, включаючи також частини гірських хребтів, де беруть початок її притоки (наприклад, Альпи або Карпати). Це найбільша та найрізноманітніша макрорегіональна стратегія, що включає 14 країн: дев'ять держав-членів ЄС (Австрія, Болгарія, Хорватія, Чехія, частина Німеччини, Угорщина, Румунія, Словаччина, Словенія) та п'ять країн-кандидатів (Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Сербія, Молдова та Україна) [28].

Хоча національне законодавство формує загальні правила, безпосередня організація водного туризму значною мірою залежить від місцевої влади та регіональних особливостей.

1. Місцеві програми розвитку туризму

Багато територіальних громад мають власні стратегії розвитку туризму. Наприклад, у Закарпатській, Івано-Франківській чи Чернівецькій областях

діють цільові програми з облаштування туристичних маршрутів на річках Черемош, Тиса, Прут.

2. Правила користування природоохоронними територіями

Водний туризм часто перетинає заповідні зони (наприклад, Національний природний парк “Святі гори” на Сіверському Дінці чи “Подільські Товтри” на Дністрі). Там діють особливі обмеження:

- заборона стоянок у певних місцях,
- обмеження на використання вогню,
- обов’язковість узгодження з адміністрацією парку.

3. Сезонні обмеження

Регіональні водні інспекції та екоінспекції можуть вводити тимчасові заборони на проведення сплавів у період паводків, нересту риби або через підвищену пожежну небезпеку.

4. погодження з місцевими службами

Організатори походів часто повинні повідомляти рятувальні служби, поліцію, прикордонників (у прикордонних регіонах), отримати дозволи від лісництва або ОТГ, особливо якщо маршрути проходять через важкодоступні території.

5. Ліцензування та сертифікація

5.1. Ліцензія на туристичну діяльність

Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» регулює відносини у сфері ліцензування господарської діяльності, встановлює виключний перелік видів діяльності, що потребують ліцензування, визначає єдиний порядок їх ліцензування, а також нагляд, контроль і відповідальність за порушення законодавства у цій сфері [29].

5.2. Сертифікація плавзасобів

Плавзасоби, що використовуються у водному туризмі (рафти, байдарки, катамарани), мають відповідати технічним нормам. Вони повинні:

- бути зареєстровані (для моторних суден),
- проходити технічний огляд,

- мати маркування про вантажопідйомність, максимальну кількість пасажирів.

5.3. Акредитація інструкторів

Організатори повинні мати атестованих інструкторів з водного туризму. Атестація здійснюється туристичними федераціями, спортивними школами, а також профільними курсами за програмами, затвердженими Мінмолодьспортом.

6. Вимоги до кадрів та інструкторів

6.1. Освіта і підготовка

Інструктори повинні мати або педагогічну, або фізкультурну освіту, пройти спеціалізовані курси з водного туризму, рятувальної справи, орієнтування, надання домедичної допомоги. В деяких випадках вітається військово-спортивна підготовка (особливо у сплавах підвищеної складності).

6.2. Практичний досвід

До обов'язкових вимог належить:

- досвід участі у сплавах певної категорії складності (від I до VI),
- проходження щорічного тестування або “перезаїзду” для підтвердження кваліфікації,
- знання регіональної гідрографії, метеоумов, локальних ризиків.

6.3. Психологічна та соціальна підготовка

Окрім технічної компетентності, важливим є вміння працювати з групою, розв'язувати конфлікти, надавати моральну підтримку, бути лідером у критичній ситуації.

6.4. Вимоги до екіпірування

Інструктори повинні мати при собі:

- аптечку з мінімальним набором препаратів,
- засоби зв'язку (радіостанції, мобільні телефони з павербанками),
- аварійний комплект одягу та їжі,
- інструктажі для учасників у письмовому або усному вигляді.

Водний туризм – це більше, ніж активний відпочинок. Це сфера, що вимагає багаторівневої організації, де поєднуються спорт, рекреація, екологія, логістика та юриспруденція.

Дотримання принципів організації (безпека, доступність, екологічність, системність) та відповідність нормативно-правовим нормам гарантує:

- зниження ризиків для життя і здоров'я туристів,
- збереження природних ресурсів,
- підвищення туристичної привабливості регіонів,
- розвиток малого бізнесу та місцевих громад.

Інтеграція українського водного туризму в міжнародний простір вимагає адаптації до європейських стандартів, а регіональні особливості дають змогу створювати унікальні, конкурентоспроможні маршрути. Таким чином, водний туризм може стати не лише видом активного відпочинку, а й рушієм місцевого економічного розвитку за умови чіткої правової регламентації та відповідального підходу до організації.

1.4. Чинники розвитку водного туризму: історичні, фізико-географічні, соціально-економічні

Розвиток водного туризму є складним і багатогранним процесом, на який впливає ціла низка взаємопов'язаних факторів. Їхній аналіз є ключовим для розуміння сучасного стану галузі, прогнозування її майбутнього розвитку та розробки ефективних стратегій управління. У цьому підрозділі буде розглянуто основні групи чинників, що визначають динаміку та географію водного туризму: історичні, фізико-географічні та соціально-економічні.

1. Історичні чинники

Історичний контекст відіграє важливу роль у формуванні традицій та практик водного туризму в різних регіонах світу. Використання водних шляхів як транспортних артерій протягом століть сприяло освоєнню річок, озер та морів, формуючи первинні уявлення про їхній рекреаційний потенціал [30].

У давні часи та середньовіччі водні подорожі часто були пов'язані з паломництвом, торговельними експедиціями та військовими походами. Однак вже тоді елементи відпочинку та дослідження нових земель могли бути присутніми. З розвитком суднобудування та навігаційних технологій, особливо в епоху Великих географічних відкриттів, розширилися можливості для морських подорожей з метою дослідження та відпочинку [31].

У ХІХ столітті, з розвитком промислової революції та зростанням добробуту населення, почали з'являтися перші організовані форми водного туризму. Будівництво пароплавів зробило річкові та морські круїзи більш доступними, а розвиток залізничного сполучення полегшив доставку туристів до прибережних зон та озерних курортів [32].

Період ХХ століття характеризується подальшою інфраструктурною розбудовою, появою нових видів водного транспорту (моторні човни, яхти, гідроцикли) та розширенням спектру водних туристичних послуг. Розвиток масового туризму призвів до зростання популярності пляжного відпочинку, круїзів та активних видів водного спорту [33].

Таким чином, історичний розвиток мореплавства, транспорту, технологій та суспільних потреб заклав основу для сучасного водного туризму, сформувавши певні традиції та уподобання у різних регіонах світу.

2. Фізико-географічні чинники

Фізико-географічні умови є визначальними для розвитку водного туризму, оскільки вони безпосередньо впливають на наявність та якість водних об'єктів, їх придатність для рекреаційної діяльності та привабливість для туристів [34]. Серед фізико-географічних чинників можна виділити окремо наявність та характеристики водних об'єктів, кліматичні умови, ландшафт та берегову лінію, природні ресурси та екологічний стан території.

Наявність та характеристики водних об'єктів: річки, озера, моря, водосховища та канали є основною базою для водного туризму. Їхні розміри, глибина, швидкість течії, температура води, прозорість, хімічний склад та біологічне різноманіття визначають можливості для різних видів відпочинку,

таких як купання, катання на човнах, риболовля, дайвінг, віндсерфінг тощо [35].

Кліматичні умови: клімат регіону є важливим фактором сезонності водного туризму та комфортності відпочинку. Тривалість теплого періоду, кількість сонячних днів, температура повітря та води, наявність вітрів впливають на вибір туристами напрямків та видів активності [36].

Ландшафт та берегова лінія: різноманітність берегової лінії (піщані пляжі, скелясті береги, мальовничі бухти, острови), наявність гір, лісів та інших природних атракцій у прибережній зоні підвищують естетичну цінність території та створюють додаткові можливості для комбінованих видів туризму (наприклад, пляжний відпочинок у поєднанні з пішохідними або велосипедними прогулянками) [37].

Природні ресурси та екологічний стан території: наявність унікальних природних об'єктів (водоспади, каньйони, коралові рифи, мангрові зарості), а також екологічна чистота водних об'єктів та прилеглих територій є важливими факторами привабливості для туристів, особливо для екологічно орієнтованих видів водного туризму [38]. Забруднення водних об'єктів та деградація прибережних екосистем, навпаки, можуть негативно впливати на розвиток туризму.

Таким чином, сприятливі фізико-географічні умови є необхідною передумовою для розвитку різноманітних видів водного туризму та залучення туристів.

3. Соціально-економічні чинники

Соціально-економічні фактори мають значний вплив на формування попиту на водний туризм, розвиток інфраструктури та організацію туристичної діяльності [39]. Серед них також можна виділити кілька окремих підгруп, а саме:

Рівень доходів та добробуту населення: зростання доходів населення та збільшення вільного часу сприяють підвищенню попиту на туристичні

послуги, включаючи водний туризм. Люди мають більше можливостей для подорожей та відпочинку на водних об'єктах [40].

Демографічні тенденції: зміни у віковій структурі населення, рівні урбанізації, розмірі сім'ї та інших демографічних характеристиках впливають на структуру попиту на різні види водного туризму. Наприклад, зростання кількості літніх людей може збільшити попит на спокійніші форми відпочинку на воді, а молодь може бути більш зацікавлена в активних видах водного спорту [41].

Розвиток транспортної інфраструктури: доступність водних об'єктів та прилеглих територій є ключовим фактором розвитку туризму. Наявність якісних автомобільних та залізничних шляхів, аеропортів, морських та річкових портів полегшує доставку туристів до місць відпочинку [42].

Розвиток туристичної інфраструктури: наявність готелів, кемпінгів, ресторанів, розважальних закладів, пунктів прокату водного спорядження, рятувальних станцій та інших об'єктів туристичної інфраструктури забезпечує комфортне та безпечне перебування туристів на водних об'єктах [43].

Державна політика та регулювання: державна підтримка розвитку туризму, включаючи водний, через розробку відповідних програм, інвестиції в інфраструктуру, спрощення візових режимів, забезпечення безпеки туристів та охорону навколишнього середовища, відіграє важливу роль у стимулюванні галузі [44].

Маркетинг та просування: ефективні маркетингові кампанії, спрямовані на популяризацію водних туристичних напрямків та послуг, залучення інвестицій та формування позитивного іміджу регіону, є важливими для зростання туристичного потоку [45].

Інновації та технологічний розвиток: впровадження нових технологій у сфері водного транспорту, навігації, безпеки, комунікацій та розваг може підвищити якість туристичних послуг та залучити нових туристів [46].

Міжнародні відносини та глобалізація: розвиток міжнародного туризму, спрощення перетину кордонів, культурний обмін та глобалізація сприяють зростанню популярності водних подорожей та відкриттю нових туристичних напрямків [47].

Таким чином, аналіз факторів свідчить про їхню комплексну та взаємопов'язану роль у розвитку водного туризму. Історичний досвід заклав основу для сучасних практик, фізико-географічні умови визначають наявність та привабливість водних об'єктів, а соціально-економічні фактори формують попит та забезпечують необхідну інфраструктуру.

РОЗДІЛ 2. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ВОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Чинники розвитку водного туризму в Україні

Україна володіє значним потенціалом для розвитку водного туризму, що зумовлено різноманітністю її гідрографічної мережі, включаючи річки, озера, водосховища, канали та прибережні морські акваторії. Однак, ефективне використання цього потенціалу тісно пов'язане з урахуванням комплексу фізико-географічних чинників, які визначають сприятливість територій для організації різних видів водного відпочинку та подорожей.

А.А. Ніколаєнко зазначає, що Україна має значні можливості для розвитку водного туризму завдяки густій мережі річок. Популярність цього виду туризму в країні зростає з кожним роком, проте його розвиток в Україні залишається менш вираженим порівняно з сусідніми державами [48].

1. Наявність та характеристики водних об'єктів

1. Основу для розвитку водного туризму в Україні становить її розгалужена гідрографічна мережа. Річки, що належать до басейнів Чорного та Азовського морів (Дніпро, Дунай, Дністер, Південний Буг, Сіверський Донець та ін.), а також численні озера (Світязь, Синевир, Ялпуг та ін.), водосховища (Канівське, Київське, Кременчуцьке та ін.) створюють різноманітні можливості для організації сплавів, катання на човнах, байдарках, каное, вітрильному спорті, водних лижах, риболовлі та пляжного відпочинку [49].

Важливими характеристиками гідрографічних об'єктів, що впливають на розвиток водного туризму, є:

- Протяжність та водність: Довгі та повноводні річки, такі як Дніпро та Дунай, є привабливими для тривалих сплавів та круїзів. Об'єм води визначає можливість використання моторних човнів та інших водних транспортних засобів .

- Режим течії: Швидкі гірські річки Карпат ідеально підходять для екстремальних видів водного спорту, таких як рафтинг та каякінг, тоді як спокійні рівнинні річки та озера сприяють відпочинку на воді та сімейному туризму.
- Глибина: Достатня глибина є необхідною умовою для судноплавства та використання великих туристичних суден на річках, озерах та водосховищах.
- Якість води: Чиста вода є критично важливим фактором для пляжного відпочинку, купання та риболовлі. Забруднення водних об'єктів може суттєво обмежити їхню туристичну привабливість.
- Льодовий режим: Замерзання водних об'єктів у зимовий період обмежує сезонність багатьох видів водного туризму, проте може створювати умови для зимової риболовлі та інших видів активності на льоду.

2. Кліматичні умови

Кліматичні умови є одним з ключових факторів, що визначають сезонність та комфортність водного туризму в Україні. Помірно континентальний клімат з теплим літом та м'якою зимою в більшості регіонів створює сприятливі умови для водного відпочинку протягом значної частини року [50].

- Температура повітря та води: Літні температури повітря (в середньому $+20...+25^{\circ}\text{C}$) та води (до $+20...+24^{\circ}\text{C}$ у південних регіонах) є оптимальними для купання, засмагання та більшості видів водного спорту.
- Кількість опадів: Надмірна кількість опадів може ускладнити організацію водних походів та відпочинку на відкритому повітрі, тоді як посушлива погода може призвести до зниження рівня води у річках та озерах, що ускладнить судноплавство та інші види діяльності.
- Вітровий режим: Сильні вітри можуть створювати небезпечні умови для катання на човнах, вітрильному спорті та інших водних видів активності, особливо на великих відкритих водних просторах.

- Тривалість сонячного періоду: Велика кількість сонячних днів протягом літнього сезону сприяє розвитку пляжного туризму та активного відпочинку на воді.

3. Ландшафт та берегова лінія

Рельєф прилеглих територій та конфігурація берегової лінії мають значний вплив на розвиток водного туризму.

- Річкові долини та заплави: Живописні річкові долини з луками, лісами та піщаними пляжами створюють привабливі ландшафти для відпочинку на березі та організації кемпінгів.

- Озерні улоговини: Озера, оточені лісами та горами, такі як Синевир у Карпатах або Шацькі озера на Волині, мають високий рекреаційний потенціал завдяки своїй природній красі та можливостям для риболовлі та піших прогулянок.

- Берегова лінія морів та водосховищ: Наявність піщаних або галькових пляжів, зручних бухт та заток є важливим фактором для розвитку пляжного туризму та яхтингу. Круті скелясті береги можуть бути привабливими для екстремальних видів спорту, таких як скелелазіння над водою або дайвінг.

- Наявність островів та півостровів: Острови та півострови часто володіють унікальними природними ландшафтами та біорізноманіттям, що робить їх привабливими для екологічного туризму та відпочинку.

4. Природні ресурси

Різноманітність природних ландшафтів та багатий біологічний світ прибережних територій та водних об'єктів є важливим фактором привабливості для водних туристів.

- Прибережні екосистеми: Заплавні ліси, болота, луки та інші прибережні екосистеми є місцем проживання багатьох видів рослин та тварин, що може бути цікавим для екологічного туризму та спостереження за птахами (бердвотчингу).

- Рибні ресурси: Наявність різноманітних видів риб у річках, озерах та морях є важливим фактором для розвитку риболовного туризму.
- Реліктові та ендемічні види: Унікальні види рослин та тварин, що зустрічаються в окремих водних об'єктах або прибережних зонах, можуть бути об'єктом особливого інтересу для наукового та екологічного туризму.
- Природно-заповідний фонд: Наявність національних природних парків, заповідників та інших природоохоронних територій вздовж водних об'єктів сприяє збереженню природної цінності та розвитку екологічно відповідального туризму.

5. Екологічний стан території

Екологічний стан водних об'єктів і прилеглих територій є критично важливим фактором для розвитку водного туризму, оскільки він безпосередньо впливає на безпеку та привабливість рекреаційних зон. Чистота води, збереження природних екосистем і рівень антропогенного впливу визначають можливості для купання, риболовлі, пляжного відпочинку та екологічного туризму:

- Природно-заповідний фонд: В Україні налічується понад 8000 природоохоронних територій, які охоплюють 6,6% території країни. Карпатський біосферний заповідник, Дунайський біосферний заповідник і національний природний парк «Подільські Товтри» відіграють ключову роль у збереженні біорізноманіття та розвитку екологічного туризму. Ці території забезпечують захист унікальних екосистем, таких як дельта Дунаю, яка є домівкою для 300 видів птахів і 45 видів риб, приваблюючи туристів для бердвотчингу та екскурсій [51].
- Якість води: У багатьох водоймах, таких як озера Світязь і Синевир, вода залишається чистою (прозорість до 6–8 м), що сприяє купанню, риболовлі та водним видам спорту. Проте великі річки, зокрема Дніпро, потерпають від промислового забруднення, включаючи азотні та фосфорні сполуки, а також мікропластик, що знижує їхню туристичну привабливість. Наприклад, у нижній течії Дніпра концентрація нітратів подекуди перевищує

норму в 1,5–2 рази, що обмежує використання води для рекреаційних цілей. Озеро Ялпуг, найбільше прісноводне озеро України, зазнає забруднення через стічні води з сільськогосподарських угідь, що спричиняє цвітіння води та зменшення рибних запасів [52].

- Антропогенний вплив: Неконтрольована урбанізація, промислові викиди та надмірна туристична активність створюють загрозу для водних об'єктів. Наприклад, на Чорноморському узбережжі в районі Одеси спостерігається забруднення пляжів через недостатню очистку стічних вод, що призводить до періодичних заборон на купання. У той же час надмірне використання моторних човнів на малих річках, таких як Рось, сприяє ерозії берегів і руйнуванню прибережних екосистем [52]. Для вирішення цих проблем в Україні впроваджуються заходи з екологічного моніторингу, зокрема програми очищення річок (наприклад, проєкт «Чистий Дніпро») та обмеження туристичного навантаження в заповідних зонах, що сприяє сталому розвитку туризму.

Фізико-географічні чинники відіграють визначальну роль у розвитку водного туризму в Україні. Різноманітна гідрографічна мережа, сприятливі кліматичні умови, різноманітний рельєф та мальовнича берегова лінія, а також багате ландшафтне та біологічне різноманіття створюють значний потенціал для розвитку різних видів водного туризму. Однак, для ефективного використання цього потенціалу необхідно враховувати регіональні особливості, забезпечувати стале управління водними ресурсами та мінімізувати негативний вплив туристичної діяльності на навколишнє середовище. Поглиблене вивчення та врахування фізико-географічних чинників є необхідною умовою для розробки ефективних стратегій розвитку водного туризму в Україні та підвищення його конкурентоздатності на внутрішньому та міжнародному ринках.

2.2. Природно-ресурсна база розвитку водного туризму

Водний туризм в Україні має значний потенціал для розвитку, обумовлений наявністю розгалуженої мережі річок, озер, водосховищ, морів та каналів, що формують унікальну природно-ресурсну базу. Різноманітність водних об'єктів, їхні гідрологічні характеристики, мальовничість берегів та прилеглих ландшафтів створюють сприятливі умови для організації різноманітних видів водного відпочинку та подорожей.

2.2.1. Річкова мережа як основа для сплавів та круїзів

Україна володіє однією з найрозвиненіших річкових мереж у Європі. Дніпро, Дністер, Десна, Південний Буг, Сіверський Донець та інші великі та малі річки простягаються територією країни, пропонуючи різноманітні маршрути для сплавів на байдарках, каное та рафтах. Характер річок варіюється від спокійних плесів до порожистих ділянок, що приваблює як новачків, так і досвідчених водних туристів.

Рис. 2.1. Круїз по річці Дніпро у Києві [15]

Дніпро, як головна водна артерія країни, має значний потенціал для розвитку круїзного туризму (рис. 2.1). Його широке русло, численні острови та мальовничі береги з історичними містами вздовж течії створюють привабливі умови для багатоденних подорожей на комфортабельних

теплоходах. Розвиток відповідної інфраструктури, зокрема облаштування причалів та стоянок, сприятиме залученню як внутрішніх, так і іноземних туристів.

Менші річки, такі як Десна, Прут, Черемош, пропонують більш екстремальні види водного туризму, зокрема сплави гірськими ділянками. Їхні швидкі течії, пороги та мальовничі каньйони приваблюють любителів активного відпочинку та незабутніх вражень.

2.2.2. Озерний край та можливості для відпочинку на воді

Значну частину природно-ресурсної бази водного туризму становлять озера. Шацькі озера на Волині, Синевир у Карпатах, Світязь (рис. 2.2), Ялпуг, Сасик та інші великі та малі озера пропонують широкі можливості для пляжного відпочинку, купання, риболовлі, катання на човнах, катамаранах та віндсерфінгу. Чиста вода, мальовничі береги та унікальна флора і фауна приваблюють туристів, які шукають спокійного відпочинку на природі.

Рис. 2.2. Озеро Світязь [15]

Особливу цінність для водного туризму мають Шацькі озера, які утворюють національний природний парк. Їхня екологічна чистота та

різноманіття водних видів фауни роблять цей регіон привабливим для екологічного туризму та наукових досліджень.

2.2.3. Водосховища як об'єкти рекреації та спорту

Великі водосховища, створені на Дніпрі (Київське, Канівське, Кременчуцьке, Кам'янське, Дніпровське, Каховське), а також на інших річках, стали важливими об'єктами рекреації. Їхні великі площі водного дзеркала використовуються для катання на яхтах, водних мотоциклах, веслування та інших водних видів спорту (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Яхтова регата на Київському водосховищі [15]

Водосховища, призначені для комплексного або цільового використання, розташовані в гірських, пустельних чи північних регіонах, забезпечені зручними транспортними шляхами, що відповідає ключовій вимозі рекреаційної діяльності – доступності. Наявність при спорудженні гідротехнічних об'єктів промислової бази та кваліфікованих фахівців дозволяє швидко будувати на берегах водосховищ готелі, туристичні бази та інші об'єкти для відпочинку [53].

Таким чином, водосховища створюють сприятливі передумови для їхнього використання з рекреаційною метою. Водночас їх створення може ускладнювати організацію відпочинку на певних територіях. Це пов'язано з затопленням або підтопленням цінних об'єктів, таких як мінеральні джерела, санаторії, пам'ятки архітектури чи будинки відпочинку, а також з

погіршенням умов для відпочинку в нижній течії річок через значні коливання рівня води, зниження її температури. До негативних факторів також належать «цвітіння» води, руйнування берегів великих водосховищ, відсутність пляжів чи лісових зон на окремих ділянках, відступання берегової лінії та заростання мілководь [53].

Проте ці негативні наслідки можна зменшити або повністю усунути, якщо враховувати рекреаційні потреби ще на етапі проєктування водосховищ, а також шляхом впровадження інженерних, водогосподарських та інших заходів [53].

2.2.4. Морське узбережжя та його потенціал для морського туризму

Україна має найдовше серед держав Азово-Чорноморського басейну морське узбережжя (2759,2 км) і понад 72 тис. кв. км виключної морської економічної зони. П'ять областей України, які мають доступ до моря та охоплюють приблизно 27% її території, формують значний комплекс національного валового внутрішнього продукту. Більшість жителів цих регіонів проживають на відстані до 60 км від морського узбережжя (рис. 2.4) і залучені до морської діяльності [54].

Рис. 2.4. Порт Одеси з круїзним лайнером [15]

Крім того, морське узбережжя має потенціал для розвитку яхтингу, віндсерфінгу, дайвінгу та інших видів морського туризму. Наявність портів

та марин сприяє розвитку круїзного туризму та організації морських прогулянок. Однак, для повноцінного використання цього потенціалу необхідна модернізація портової інфраструктури та розвиток супутніх сервісів.

2.2.5. Канали як штучні водні шляхи для туризму

Штучні водні шляхи, такі як Дніпро-Бузький канал (рис. 2.5), також можуть використовуватися для розвитку водного туризму. Вони з'єднують різні водні басейни та пропонують унікальні маршрути для подорожей на маломірних суднах. Розвиток інфраструктури вздовж каналів, включаючи шлюзи, пристані та зони відпочинку, сприятиме їхньому туристичному використанню.

Рис. 2.5. Дніпро-Бузький канал [15]

Окрім зазначених основних елементів природно-ресурсної бази, вагоме значення для розвитку водного туризму мають також мінеральні джерела та лікувальні грязі, розташовані вздовж узбережжя морів та берегів деяких озер і річок. Їх наявність сприяє поєднанню водного відпочинку з оздоровчими процедурами, що розширює спектр туристичних послуг та залучає додаткову категорію туристів.

Важливим аспектом є також біорізноманіття водних екосистем. Річки, озера та моря України є домівкою для різноманітних видів риб, птахів та інших представників флори та фауни. Спостереження за птахами (бердвотчинг), риболовля (як спортивна, так і любительська) та екологічні екскурсії вздовж водних об'єктів можуть стати привабливими видами водного туризму. Для цього необхідне збереження природних екосистем та розвиток екологічно відповідального туризму.

Не слід забувати і про естетичну цінність водних ландшафтів. Мальовничі береги річок, озер та морів, скелясті каньйони, заплавні луки та ліси створюють неповторні краєвиди, які є важливим мотиваційним фактором для водних подорожей та відпочинку. Розвиток оглядових майданчиків, облаштування екологічних стежок вздовж берегів та організація фототурів сприятимуть залученню туристів, які цінують природну красу.

Крім того, кліматичні умови різних регіонів України також впливають на сезонність та види водного туризму. Тепле літо на півдні країни сприяє розвитку пляжного відпочинку та морських видів спорту, тоді як весняно-осінній період є сприятливим для сплавів річками. Зимовий період може бути використаний для підлідного лову на замерзлих озерах та водосховищах у певних регіонах [55].

Для повноцінного використання природно-ресурсної бази водного туризму необхідно враховувати питання безпеки на водних об'єктах, розвивати рятувальні служби та проводити інформаційно-просвітницьку роботу серед туристів [56].

Отже, на основі вищезазначеного можна сказати, що природно-ресурсна база України є потужним фактором розвитку водного туризму. Різноманіття її річок, озер, водосховищ та морів створює широкі можливості для організації різноманітних видів водного відпочинку та подорожей. Для ефективного використання цього потенціалу необхідно забезпечити сталий

розвиток галузі, враховуючи екологічні аспекти та розвиваючи відповідну туристичну інфраструктуру.

2.3. Географія розвитку водного туризму в Україні

Водний туризм в Україні являє собою динамічно зростаючий сегмент туристичної індустрії, що спирається на багатий гідрографічний потенціал країни. Розгалужена мережа річок, озер, водосховищ, каналів та вихід до двох морів – Чорного та Азовського – створюють унікальні передумови для розвитку різноманітних видів водного відпочинку та подорожей. Географічне розташування та природні особливості різних регіонів України зумовлюють специфіку розвитку водного туризму, формуючи окремі центри та напрямки з характерними рисами.

Усі річки України належать до кліматичного типу з переважно сніговим живленням, для якого характерна весняна повінь. Однак через різноманітність ландшафтів річки різних регіонів країни відрізняються за ухилом русла, характером течії, наявністю перешкод, їхньою складністю та сезонним режимом. Це дозволяє класифікувати їх на три групи за туристсько-спортивною складністю: річки низовин, височин та Карпатського регіону [57].

До першої групи – річок низовин – належать водотоки Дніпровської, Поліської низовин та Полтавської рівнини, зокрема Дніпро з його правою притокою Прип'ять, лівими притоками – Десною (з Сеймом і Остром), Сулою, Пселом, Ворсклою, а також річки басейну Сіверського Донця. Ці річки часто протікають через заболочені рівнини, утворюючи затоки та озера-стариці. Живлення їх змішане, з переважанням снігового, що зумовлює весняні повені, хоча ґрунтові та дощові води також мають значення. У період туристичних сплавів рівень води змінюється незначно. Похил русла становить лише кілька сантиметрів на кілометр, а швидкість течії не перевищує 2–4 км/год [57].

Друга група охоплює річки височин, які протікають у межах Волинської, Дніпровської, Подільської та Передкарпатської височин. До них належать праві притоки Прип'яті (Горинь, Случ, Тетерів, Уж), права притока Дніпра – Рось, а також річки басейну Південного Бугу (Бужок, Гірський і Гнилий Тікич, Синюха, Уманка, Інгул, Інгулець) та верхів'я Дністра з його лівими притоками (Збруч, Смотрич, Жванець, Жванчик тощо). Русла цих річок перетинають породи різної міцності, що сприяє утворенню порогів і перепадів. Похил русел значно більший, ніж у низовинних річок, і становить від 0,4 до 1 м/км. Живлення змішане, з домінуванням снігового, що викликає весняні повені. Тривалі опади можуть призводити до значних паводків. Стік багатьох із цих річок регулюється дамбами, тому за нормальних умов рівень води в сезон сплавів залишається відносно стабільним.

До третьої групи належать гірські річки Карпатського регіону, які давно здобули популярність серед водних туристів. Серед них – річки басейну Дністра: Чорний Черемош, Черемош, Білий Черемош, Прут, Стрий, а також Тиса та її притоки в межах Закарпаття, зокрема Ріка та Латориця. Останнім часом туристичне освоєння поширилося і на малі річки, такі як Пробійна й Бистрець (притоки Черемошу), одна з приток Стрия та верхів'я Прута. Це стало можливим завдяки впровадженню новітніх технік сплаву на байдарках, що дали змогу проходити складні гірські маршрути навіть на вузьких водотоках.

Волинське Поозер'я з його перлиною – Шацькими озерами, зокрема озером Світязь, є важливим центром рекреаційного водного туризму. Чисті прісноводні озера з піщаними пляжами, оточені сосновими лісами, створюють ідеальні умови для сімейного відпочинку, купання, засмагання, катання на човнах, водних велосипедах та вітрильних човнах. Унікальна екосистема озер, що включає рідкісні види рослин та тварин, приваблює також екотуристів та орнітологів. Розвиток готельної інфраструктури, баз відпочинку та кемпінгів навколо озер сприяє зростанню популярності цього регіону як місця для літнього відпочинку.

Причорноморське та Приазовське узбережжя традиційно є центрами морського туризму в Україні. Крім пасивного пляжного відпочинку, тут активно розвиваються різні види водних розваг та спорту, такі як вітрильний спорт, яхтинг, дайвінг, снорклінг, кайтсерфінг та віндсерфінг. Великі прибережні міста, такі як Одеса, Миколаїв, Херсон, Ялта, Севастополь (тимчасово окупована територія), Бердянськ та Маріуполь (тимчасово окупована територія), пропонують широкий спектр послуг для туристів, включаючи прокат водного спорядження, морські прогулянки на яхтах та катерах, а також екскурсії вздовж узбережжя.

Проте Чорне та Азовське моря наразі залишаються недостатньо освоєними з точки зору організації морських подорожей, хоча потенціал для розвитку таких маршрутів є надзвичайно великим. Як для українських, так і для іноземних мандрівників можуть бути привабливими вітрильні подорожі з історико-екологічною метою.

Останніми роками в Україні спостерігається зростання інтересу до каналного туризму, особливо в межах Полісся. Розгалужена мережа річок та штучних каналів, що пролягають через ліси та болота, відкриває нові можливості для спокійного та екологічно чистого відпочинку на воді. Подорожі на маломірних суднах, таких як каное та байдарки, дозволяють туристам насолоджуватися мальовничими пейзажами, спостерігати за дикою природою та знайомитися з місцевою культурою. Розвиток відповідної інфраструктури сприятиме популяризації цього унікального виду туризму.

Незважаючи на значний потенціал, розвиток водного туризму в Україні стикається з низкою проблем, які потребують комплексного вирішення. До них належать: недостатній рівень розвитку спеціалізованої інфраструктури, екологічні проблеми, пов'язані із забрудненням водних об'єктів промисловими та побутовими відходами, недостатня популяризація водних видів туризму на внутрішньому та міжнародному ринках, а також фрагментарність нормативно-правової бази, що регулює цю сферу.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

3.1. Вплив кліматичних змін на стан водних об'єктів в Україні

Кліматичні зміни є однією з найбільших загроз для водних ресурсів України, впливаючи на їх кількісні та якісні характеристики, що має прямий вплив на розвиток водного туризму. Водні об'єкти, такі як річки, озера, водосховища та водно-болотні угіддя, є основою для організації сплавів, риболовлі, екотуризму та інших рекреаційних активностей. Проте підвищення температури, зміна режиму опадів, зростання частоти екстремальних погодних явищ та антропогенний тиск створюють серйозні виклики для сталого використання цих ресурсів у туристичних цілях.

Зміна гідрологічного режиму річок і озер

Кліматичні зміни суттєво трансформують гідрологічний режим водних об'єктів України. За даними досліджень, середня температура повітря в Україні з кінця ХХ століття зросла на 1,2–1,6°C, що перевищує середні глобальні показники [58]. Це потепління супроводжується зміною розподілу опадів: зменшення їх кількості влітку сприяє посухам, тоді як зростання опадів узимку та навесні провокує паводки [59]. Такі зміни впливають на водність річок, що є критично важливим для водного туризму, зокрема для сплавів на каяках, байдарках чи рафтах.

У басейні річки Дністер прогнозується зменшення середнього річного стоку на 20–30% до 2050 року за сценарієм RCP8.5 (високі викиди парникових газів) [60]. Аналогічні тенденції спостерігаються в басейні Південного Бугу, де водність у маловодні роки (наприклад, 2015 і 2019) знижувалася на 40–60% від норми [61]. Низький рівень води ускладнює навігацію, зменшує привабливість річкових маршрутів через оголення берегів і замулення русел, а також підвищує ризики для туристів через зміну течій. Водночас у північних регіонах, таких як басейн Десни, можливе

зростання стоку в зимові місяці на 25–40%, що збільшує ризик повеней і ускладнює планування туристичних сезонів [60].

Озера, зокрема Шацькі (озеро Світязь), також зазнають впливу кліматичних змін. Зміна балансу опадів і випаровування призводить до коливань рівня води, що впливає на рекреаційний потенціал цих водойм [62]. Наприклад, у посушливі роки (2017–2018 рр.) рівень води в озері Світязь знизився на 20–30 см, що зменшило площу пляжів і ускладнило доступ до води для туристів [62].

Погіршення якості води

Кліматичні зміни сприяють погіршенню якості води, що є ключовим фактором для водного туризму. Підвищення температури повітря та води у водоймах сприяє інтенсивному випаровуванню, що знижує об'єм води і підвищує концентрацію забруднюючих речовин [63]. В Україні близько 80% питної води надходить із поверхневих джерел, які є вразливими до техногенного забруднення [64]. Аномальна спека, що частішає, викликає масове цвітіння синьо-зелених водоростей, які виділяють токсини, роблячи воду непридатною для купання чи риболовлі [63]. Наприклад, у Канівському та Кременчуцькому водосховищах на Дніпрі влітку 2020 року фіксувалися масштабні спалахи цвітіння, що негативно вплинули на туристичну активність [64].

Забруднення річок, таких як Дніпро та Сіверський Донець, посилюється через скидання промислових і комунальних стоків, які в умовах зменшення водності менш ефективно розбавляються [65]. За даними Державного агентства водних ресурсів, у 2021 році до поверхневих водойм України було скинуто понад 2 млрд м³ стічних вод, з яких лише 30% пройшли повне очищення [66]. Це знижує привабливість водойм для туристів, які надають перевагу чистим і безпечним локаціям.

Вплив екстремальних погодних явищ

Кліматичні зміни призводять до зростання частоти та інтенсивності екстремальних погодних явищ, таких як посухи, повені та шторми. Згідно з

прогнозами, посухи, які раніше відбувалися раз на 50–100 років, до 2050 року можуть траплятися кожні 10–15 років [59]. У південних регіонах України, зокрема в басейні Південного Бугу, посухи 2015, 2017 і 2019 років спричинили критичне маловоддя, коли середня витрата води знижувалася до 15–20% від норми [61]. Це унеможливило організацію сплавів і знижувало естетичну цінність водойм через заростання русел очеретом і цвітіння води.

У західних регіонах, зокрема в басейнах річок Тиса та Західний Буг, частішають повені, які створюють загрозу для безпеки туристів і руйнують туристичну інфраструктуру, таку як причали, кемпінги чи пішохідні мости [67]. Наприклад, повені на Закарпатті у 2020 році спричинили збитки на суму понад 1,5 млрд грн, включаючи пошкодження рекреаційних об'єктів [67]. Такі явища ускладнюють розвиток водного туризму в регіоні, оскільки потребують значних інвестицій у відновлення інфраструктури.

Деградація водно-болотних угідь і лиманів

Водно-болотні угіддя, які є важливими для екологічного туризму та збереження біорізноманіття, зазнають значного впливу кліматичних змін. В Україні близько 50% боліт осушено, що послаблює їхню здатність регулювати водність річок і підтримувати екосистеми в посушливі періоди [62]. У Шацькому національному природному парку кліматично обумовлені коливання рівня води в озерах, таких як Світязь і Люцимер, знижують їхню привабливість для туристів і загрожують біорізноманіттю [62].

Куяльницький лиман в Одеській області є прикладом водойми, що деградує через кліматичні зміни та антропогенний вплив. Зменшення стоку річок, що живлять лиман, у поєднанні з підвищенням температури призвело до його обміління та засолення [68]. Це знижує потенціал лиману як об'єкта оздоровчого та екологічного туризму, оскільки погіршується якість води та стан прибережних екосистем.

Наслідки для водного туризму та адаптаційні стратегії

Кліматичні зміни створюють численні виклики для водного туризму в Україні. Зменшення водності річок і озер обмежує можливості для сплавів і катання на човнах, а погіршення якості води знижує привабливість водойм для риболовлі та купання. Екстремальні погодні явища підвищують ризики для безпеки туристів і ускладнюють планування туристичних маршрутів. Деградація водно-болотних угідь і лиманів зменшує потенціал екотуризму, який набирає популярності серед туристів, що шукають природних локацій.

Для адаптації водного туризму до кліматичних змін необхідні комплексні заходи. По-перше, слід посилити моніторинг гідрологічного стану водойм і погодних умов за допомогою сучасних технологій, таких як супутникові дані та гідрологічні моделі, щоб прогнозувати ризики маловоддя чи повеней [60]. По-друге, необхідно впроваджувати екологічні практики, такі як відновлення водно-болотних угідь і зменшення скидів забруднених стоків, для покращення якості води [62]. По-третє, туристична інфраструктура має бути адаптована до кліматичних ризиків, наприклад, шляхом будівництва стійких до повеней причалів і кемпінгів.

Диверсифікація туристичних пропозицій також може допомогти адаптуватися до нових умов. У регіонах із нестабільною водністю можна розвивати екотуризм, орієнтований на спостереження за птахами чи флорою, або оздоровчий туризм біля лиманів. Використання електричних човнів і створення віртуальних турів може зменшити залежність від стану водойм і сприяти сталому розвитку туризму.

Кліматичні зміни мають значний вплив на водні об'єкти України, створюючи виклики для водного туризму. Зменшення водності річок і озер, погіршення якості води, зростання частоти екстремальних погодних явищ і деградація водно-болотних угідь обмежують рекреаційний потенціал водойм. Для забезпечення сталого розвитку водного туризму необхідно впроваджувати адаптаційні заходи, включаючи моніторинг, екологізацію водокористування, модернізацію інфраструктури та диверсифікацію туристичних продуктів. Ці кроки дозволять мінімізувати негативний вплив

кліматичних змін і відкрити нові перспективи для розвитку водного туризму в Україні.

3.2. Вплив воєнних дій на стан водних об'єктів і розвиток водного туризму в Україні

Водні об'єкти України, включаючи річки, озера, водосховища, канали та морське узбережжя, є ключовими компонентами природного багатства країни. Вони забезпечують питне водопостачання, підтримують біорізноманіття, сприяють сільському господарству, енергетиці та рекреаційній діяльності, зокрема водному туризму. До початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну у лютому 2022 року водний туризм, такий як річкові круїзи, каякінг, рафтинг і рекреаційне рибальство, демонстрував значний потенціал для розвитку завдяки унікальним природним умовам і розвиненій мережі річок, таких як Дніпро, Дністер і Південний Буг [69]. Проте воєнні дії спричинили серйозні екологічні, інфраструктурні та економічні проблеми, які негативно вплинули на стан водних об'єктів і розвиток водного туризму [70].

Воєнні дії спричинили масштабне забруднення водних об'єктів України, що стало одним із найсерйозніших викликів для екосистем. Основними джерелами забруднення є руйнування промислових об'єктів, складів хімічних речовин, нафтосховищ і очисних споруд [71]. Наприклад, у червні 2023 року підрив Каховської ГЕС російськими військами призвів до катастрофічного затоплення територій у Херсонській, Запорізькій і Дніпропетровській областях (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Затоплені будинки внаслідок підриву Каховської ГЕС [15]

За оцінками екологів, ця подія спричинила забруднення річки Дніпро токсичними речовинами, включаючи нафтопродукти, важкі метали та органічні сполуки, а також знищення значної частини водних і прибережних екосистем у пониззі річки [72]. За даними Державної екологічної інспекції України, загальні збитки від забруднення водних ресурсів за перші півтора року війни склали понад 60 млрд гривень [73].

Хімічне забруднення водою включає потрапляння важких металів (свинець, ртуть, кадмій), нафтопродуктів і синтетичних сполук, які утворюються внаслідок вибухів і горіння. Наприклад, ракетний удар по нафтобазі у Василькові Київської області у лютому 2022 року спричинив витік нафтопродуктів у ґрунтові води, що вплинуло на якість місцевих річок і підземних водоносних горизонтів [70]. Аналогічні інциденти були зафіксовані в Харківській, Донецькій і Луганській областях, де руйнування промислових об'єктів призвело до забруднення річок Сіверський Донець, Інгулець і Кальміус [74]. Мікробіологічне забруднення, спричинене руйнуванням каналізаційних систем і очисних споруд, також стало серйозною проблемою. У містах, таких як Маріуполь, Харків і Миколаїв,

неочищені стічні води скидалися безпосередньо у водойми, що призвело до погіршення якості води та зростання патогенної мікрофлори [71].

Окрім забруднення, воєнні дії спричинили значні гідроморфологічні зміни у водних екосистемах. Руйнування гідротехнічних споруд, таких як дамби, греблі, мости та берегові укріплення, порушило природний стік річок і змінило їхні гідрологічні режими [72]. Наприклад, пошкодження Оскільського водосховища на Харківщині у 2022 році (рис. 3.2) спричинило неконтрольований скид води, що вплинуло на екосистему річки Сіверський Донець і призвело до ерозії берегів [74].

Рис. 3.2. Обміліле Оскільське водосховище після підриву дамби [15]

Аналогічно, руйнування мостів через річку Інгулець у Криворізькому районі змінило течію річки, що ускладнило її використання для судноплавства та рекреаційних цілей [75].

Такі зміни мають довгострокові наслідки для біорізноманіття. Зміна течії річок і водосховищ впливає на міграційні маршрути риб, а також на середовище існування водоплавних птахів і земноводних. За даними екологічних організацій, війна призвела до скорочення популяцій кількох видів риб, зокрема коропа, ляща та судака, у басейнах річок Дніпро та Сіверський Донець [72]. Крім того, затоплення земель унаслідок руйнування гребель спричинило втрату природних заплав, які є важливими для підтримки біорізноманіття.

Для подолання екологічних наслідків війни державні органи України спільно з міжнародними організаціями розробляють програми відновлення водних ресурсів. У 2024 році було затверджено План управління річковим басейном Дніпра (суббасейн Прип'яті) на 2025–2030 роки, який передбачає заходи з очищення водойм, відновлення гідрологічного режиму та модернізації очисних споруд [76]. Водна стратегія України до 2050 року, схвалена Кабінетом Міністрів, визначає ключові напрями для досягнення “доброго” екологічного стану водних об'єктів, включаючи впровадження європейських стандартів моніторингу та управління водними ресурсами [77].

Міжнародні партнери, зокрема Європейський Союз і Програма розвитку ООН, надають підтримку у відновленні водної інфраструктури. Наприклад, у 2024 році було запущено проєкт із відновлення очисних споруд у Херсонській області за підтримки уряду Німеччини [78]. Крім того, на конференції “Відновлення водних ресурсів як концепція стійкості України” у травні 2024 року було презентовано досвід Ізраїлю у використанні технологій опріснення та Фінляндії в управлінні річковими басейнами, які можуть бути адаптовані до українських умов [78].

Водний туризм в Україні до 2022 року був важливим сегментом туристичної галузі, який приваблював як внутрішніх, так і іноземних туристів. Річкові круїзи по Дніпру, каякінг на Дністрі, рафтинг на Черемоші та рекреаційне рибальство на озерах Волині створювали значний економічний ефект, зокрема для місцевих громад [69]. Проте війна призвела до різкого скорочення туристичної активності через низку факторів.

По-перше, забруднення водойм і погіршення їхнього екологічного стану зробили багато туристичних локацій непридатними для використання. Наприклад, після підриву Каховської ГЕС узбережжя Дніпра в Херсонській і Запорізькій областях стало небезпечним для купання, риболовлі та інших видів відпочинку через високий рівень забруднення та ризик затоплення [72]. У Чорному морі, зокрема в Одеській області, якість води погіршилася через

скидання стічних вод і забруднення нафтопродуктами, що зменшило привабливість пляжного туризму [74].

По-друге, мінування берегових зон і водойм у прифронтових регіонах, таких як Донецька, Запорізька та Херсонська області, унеможливило безпечний доступ до багатьох туристичних об'єктів [73]. За даними Міністерства оборони України, станом на 2024 рік значна частина узбережжя Азовського моря залишається замінованою, що виключає можливість розвитку водного туризму в цьому регіоні [79].

Інфраструктура водного туризму, включаючи пристані, причали, туристичні бази та судна, зазнала значних пошкоджень унаслідок воєнних дій. У Миколаєві, Херсоні та Запоріжжі багато об'єктів водної інфраструктури було зруйновано або пошкоджено під час обстрілів [75]. Наприклад, у Херсоні річковий порт, який раніше використовувався для круїзних маршрутів, був частково зруйнований, а судна зазнали пошкоджень або ж були викрадені (рис. 3.3) [74].

Рис. 3.3. Частина викраденого флоту в Голій Пристані [15]

У Чорноморську та Одесі портові споруди, які підтримували яхтовий туризм, також постраждали від ракетних ударів [73].

Відсутність безпечних умов для судноплавства на внутрішніх водних шляхах додатково ускладнює відновлення туристичних маршрутів. Зокрема, річка Дніпро, яка є головною артерією для річкових круїзів, була закрита для іноземних суден після початку війни, а внутрішнє судноплавство обмежене через ризик обстрілів і мінування [75]. Це призвело до припинення діяльності багатьох туристичних компаній, які спеціалізувалися на водних турах.

Економічні наслідки війни для водного туризму є значними. За даними Державного агентства розвитку туризму України, у 2023 році туристичний сектор втратив до 70% доходів порівняно з довоєнним періодом, що вплинуло на інвестиції в інфраструктуру та маркетинг туристичних продуктів [69]. Водний туризм, який залежить від значних капіталовкладень у судна, причали та рекламні кампанії, виявився особливо вразливим. Багато малих і середніх підприємств, які надавали послуги каякінгу, риболовлі чи прокату човнів, припинили діяльність через брак клієнтів і фінансові труднощі [69].

Соціальні фактори, такі як міграція населення з прифронтових регіонів і зниження купівельної спроможності українців, також зменшили попит на внутрішній туризм [73]. Водночас війна підкреслила важливість туризму для місцевих громад, які раніше отримували значні доходи від рекреаційної діяльності. Наприклад, громади на Дністрі в Чернівецькій і Тернопільській областях втратили значну частку доходів через скорочення кількості туристів, що вплинуло на їхній економічний розвиток [69].

Окрім зазначених екологічних, інфраструктурних та економічних проблем, воєнні дії призвели до втрати Україною контролю над значною частиною територій, що включають важливі водні об'єкти та узбережжя. Зокрема, після початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року росія окупувала значні території у Донецькій, Луганській, Запорізькій, Херсонській областях, а також Автономну Республіку Крим, яка була анексована ще у 2014 році. Ці регіони охоплюють ключові водні ресурси, такі як Азовське море, частини Чорного моря, річки Кальміус, Міус, а також

Сиваш і низку озер та водосховищ. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, станом на 2024 рік близько 20% водних об'єктів країни перебувають під тимчасовою окупацією, що суттєво обмежує доступ до них для моніторингу, відновлення та використання в рекреаційних цілях [81].

Втрата контролю над цими територіями має серйозні наслідки для водного туризму. Наприклад, узбережжя Азовського моря, яке до війни було популярним для пляжного відпочинку та яхтового туризму (зокрема в містах Маріуполь, Бердянськ і Кирилівка), стало недоступним через окупацію та мінування прибережних зон. Аналогічна ситуація склалася з Кримським півостровом, де Чорноморське узбережжя, включаючи популярні курорти Ялти, Алушти та Євпаторії, раніше приваблювало мільйони туристів щороку. За оцінками Державного агентства розвитку туризму України, втрата цих територій призвела до скорочення туристичного потоку в приморські регіони на 40% порівняно з довоєнним періодом [82].

Морський туризм в Україні у воєнних реаліях є надзвичайно небезпечним через низку факторів. По-перше, Чорне та Азовське моря стали зоною активних бойових дій, що включають ракетні обстріли, морські мінні загородження та операції військово-морських сил. За даними Військово-морських сил Збройних сил України, станом на 2024 рік у Чорному морі зафіксовано численні випадки дрейфу морських мін, які становлять загрозу для цивільних суден і рекреаційних човнів [83]. Наприклад, у 2022–2023 роках біля узбережжя Одеської області було виявлено та знешкоджено десятки мін, що дрейфували, але ризик залишається високим [84].

По-друге, порти Одеси, Чорноморська та Південного, які раніше підтримували морський туризм, зокрема круїзи та яхтові тури, зазнали значних пошкоджень від ракетних ударів і тимчасово припинили обслуговування цивільних суден. Обмеження судноплавства в Чорному морі, введені через воєнний стан, також унеможливають організацію туристичних маршрутів. За інформацією Міжнародної морської організації, з

початку війни Чорне море класифікується як зона високого ризику для цивільного судноплавства, що відлякує іноземних туристів і операторів круїзних ліній [85].

По-третє, забруднення морських вод додатково знижує привабливість морського туризму. У Чорному морі, особливо в районі Одеси та Миколаєва, зафіксовано підвищений рівень нафтопродуктів і хімічних сполук через затоплення суден і руйнування прибережної інфраструктури. За даними Інституту морської біології НАН України, у 2023 році якість морської води в Одеській затоці не відповідала стандартам для рекреаційного використання через високий вміст патогенних мікроорганізмів і токсичних речовин [86]. Це унеможлиблює безпечне купання та інші види водної рекреації.

Втрата контролю над частиною водних об'єктів і узбережжя, а також небезпека морського туризму в умовах війни значно ускладнюють перспективи відновлення цієї галузі в найближчому майбутньому. Для подолання цих викликів необхідні не лише деокупація територій, але й масштабні програми з розмінування, очищення водойм і відновлення інфраструктури. Міжнародна підтримка, зокрема від країн-партнерів, які мають досвід у розмінуванні морських акваторій (наприклад, Великобританія та Норвегія), може відіграти ключову роль у поверненні цих територій до рекреаційного використання [87].

Воєнні дії в Україні завдали значної шкоди водним об'єктам, спричинивши забруднення, гідроморфологічні зміни та руйнування інфраструктури [70]. Ці фактори негативно вплинули на водний туризм, який втратив значну частину свого потенціалу через небезпеку, економічні труднощі та погіршення екологічного стану водойм [69]. Державні та міжнародні ініціативи, спрямовані на відновлення водних ресурсів, створюють основу для майбутнього покращення ситуації, однак масштаби завданої шкоди потребують довгострокових зусиль [80]. Подальші дослідження мають бути спрямовані на оцінку довгострокових екологічних і економічних наслідків війни для водних екосистем і туристичної галузі.

3.3. Післявоєнні перспективи розвитку водного туризму в Україні

Водний туризм в Україні, що охоплює такі види активного відпочинку, як сплави на байдарках, каяках, катамаранах, рафтинг, а також вітрильний і яхтовий туризм, має значний потенціал для розвитку, особливо в післявоєнний період. Україна володіє розгалуженою мережею річок, озер, водосховищ та морським узбережжям, що створює природні передумови для розвитку цього виду туризму. Проте війна, що триває, завдала значної шкоди туристичній інфраструктурі, природним ресурсам і економіці країни загалом. У післявоєнний період водний туризм може стати не лише важливим напрямком економічного відновлення, але й інструментом популяризації України як туристичної дестинації, сприяння фізичному та психологічному здоров'ю населення, а також збереження природної спадщини.

Водний туризм в Україні має давню історію та сформувався як окремий вид спортивного й оздоровчого туризму. Найпопулярнішими регіонами для водного туризму є Карпати (річки Черемош, Прут, Стрий, Тиса), Дніпро та його притоки, Південний Буг, а також Чорноморське узбережжя для яхтового туризму. До війни ці регіони приваблювали як внутрішніх, так і іноземних туристів завдяки мальовничим ландшафтам, відносно доступній інфраструктурі та різноманіттю маршрутів.

Проте війна суттєво вплинула на стан водного туризму. За даними досліджень, туристична галузь України у 2022 році зазнала скорочення на 70–80% через воєнні дії, обмеження на пересування та знищення інфраструктури [88]. Регіони, що традиційно були центрами водного туризму, такі як Херсонська та Миколаївська області, частково окуповані або постраждали від бойових дій, що унеможливило організацію туристичних маршрутів. Крім того, забруднення водних об'єктів через руйнування промислових об'єктів, зокрема після підриву Каховської ГЕС у 2023 році, створило екологічні виклики для відновлення туризму на півдні країни [89].

Незважаючи на ці труднощі, у 2023 році спостерігалися перші ознаки відновлення внутрішнього туризму, зокрема в західних регіонах України.

Карпатські річки, які залишилися відносно безпечними, почали знову приваблювати туристів, а попит на активний відпочинок зріс як засіб психологічної реабілітації [88]. Це свідчить про потенціал водного туризму як одного з пріоритетних напрямків післявоєнного відновлення.

Післявоєнний розвиток водного туризму в Україні стикатиметься з низкою викликів, які необхідно врахувати для розробки ефективної стратегії відновлення:

1. Екологічні проблеми. Забруднення річок і водойм, спричинене воєнними діями, становить серйозну загрозу. Наприклад, підрив Каховської ГЕС призвів до затоплення значних територій, знищення екосистем і забруднення Дніпра, що вплинуло на можливість організації водних маршрутів у південних регіонах [89]. Відновлення екологічного стану водних об'єктів потребуватиме значних інвестицій і часу.
2. Руйнування інфраструктури. Туристична інфраструктура, включаючи причали, бази відпочинку, пункти прокату обладнання та готелі, зазнала значних пошкоджень у багатьох регіонах. За оцінками, відновлення туристичної інфраструктури в Україні може коштувати до 10 мільярдів доларів США [90].
3. Фінансові обмеження. Економічна криза, спричинена війною, зменшила можливості держави та приватного сектору інвестувати в туризм. Водночас міжнародні гранти та інвестиції можуть відігравати ключову роль у відновленні галузі [88].
4. Безпекові питання. Навіть після завершення війни залишатимуться ризики, пов'язані з розмінуванням територій, особливо прибережних зон, які є популярними для водного туризму. Наприклад, узбережжя Чорного моря потребуватиме ретельного розмінування перед відновленням яхтового туризму [89].

5. Нестача кваліфікованих кадрів. Війна призвела до міграції населення, зокрема фахівців туристичної галузі, що може ускладнити організацію якісних туристичних продуктів у післявоєнний період [90].

Незважаючи на виклики, післявоєнний період відкриває нові можливості для розвитку водного туризму в Україні. Основними напрямками, які сприятимуть відновленню та зростанню цього сектору, є:

1. Розвиток внутрішнього туризму

Війна змінила структуру туристичних потоків, і в післявоєнний період внутрішній туризм залишатиметься основним драйвером розвитку галузі. Водний туризм, завдяки своїй доступності та оздоровчому ефекту, може стати популярним видом відпочинку для українців, які прагнуть психологічної реабілітації та активного дозвілля. Карпатські річки, такі як Черемош і Прут, які зазнали меншого впливу війни, можуть стати основними центрами водного туризму в найближчі роки. Крім того, створення нових маршрутів на менш відомих річках, таких як Случ чи Горинь, може розширити географію водного туризму.

2. Інтеграція цифрових технологій

Цифровізація туристичних послуг, включаючи онлайн-бронювання, мобільні додатки для навігації маршрутами та віртуальні тури, може значно підвищити конкурентоспроможність водного туризму. Наприклад, створення інтерактивних мап водних маршрутів із зазначенням рівня складності, інфраструктури та екологічного стану водойм може привабити як внутрішніх, так і іноземних туристів [88]. Впровадження таких технологій потребуватиме співпраці між державою, приватним сектором і міжнародними партнерами.

3. Екологічна реставрація та сталий розвиток

Відновлення екологічного стану річок і водойм є ключовою умовою для розвитку водного туризму. Міжнародний досвід, зокрема програми очищення річок у країнах Європейського Союзу, може бути адаптований для України. Наприклад, проекти з очищення річки Рейн у Німеччині показали, що інвестиції в екологічну реставрацію сприяють не лише збереженню

природи, але й розвитку туризму [91]. В Україні подібні ініціативи можуть фінансуватися за рахунок міжнародних грантів, таких як програми Європейського банку реконструкції та розвитку.

4. Розвиток яхтового туризму

Чорноморське узбережжя України має значний потенціал для розвитку яхтового туризму, який є перспективним напрямком для залучення іноземних туристів. Після розмінування прибережних зон і відновлення портової інфраструктури в Одесі, Миколаєві та інших містах яхтовий туризм може стати важливим джерелом доходів. За прикладом Хорватії, де яхтовий туризм становить значну частку туристичної економіки, Україна може розвивати марини, яхтові клуби та туристичні маршрути вздовж узбережжя [89].

5. Співпраця з міжнародними організаціями

Міжнародна підтримка відіграє ключову роль у післявоєнному відновленні туристичної галузі. Програми ООН, ЮНЕСКО та Європейського Союзу можуть надавати гранти на розвиток екологічного та спортивного туризму, включаючи водний. Наприклад, проекти ЮНЕСКО з розвитку сталого туризму в постконфліктних регіонах можуть бути адаптовані для України, сприяючи як економічному, так і соціальному відновленню [91].

6. Психологічна та соціальна роль водного туризму

Водний туризм має значний оздоровчий потенціал, що є особливо актуальним у післявоєнний період. Дослідження показують, що активний відпочинок на воді сприяє зниженню стресу, покращенню психічного здоров'я та фізичній реабілітації [89]. Організація водних походів для ветеранів, сімей, які постраждали від війни, та молоді може стати частиною національних програм соціальної інтеграції та психологічної підтримки.

Для реалізації потенціалу водного туризму в післявоєнний період необхідна комплексна стратегія, яка включає:

1. Державну підтримку. Розробка національної програми розвитку туризму з акцентом на водний туризм, включаючи субсидії для приватного сектору та пільги для інвесторів.
2. Інвестиції в інфраструктуру. Відновлення причалів, баз відпочинку та створення нових туристичних об'єктів у безпечних регіонах.
3. Екологічні ініціативи. Запуск програм очищення річок і водойм за підтримки міжнародних партнерів.
4. Маркетинг і промоцію. Створення бренду українського водного туризму, орієнтованого на внутрішній і міжнародний ринки, через рекламні кампанії та участь у міжнародних туристичних виставках.
5. Навчання кадрів. Організація курсів для гідів, інструкторів та інших фахівців туристичної галузі з акцентом на безпеку та якість обслуговування.

Післявоєнний розвиток водного туризму в Україні має значний потенціал, але потребує подолання низки викликів, пов'язаних з екологічними, інфраструктурними та безпековими проблемами. Завдяки природним ресурсам, зростаючому попиту на внутрішній туризм і можливостям міжнародної співпраці водний туризм може стати важливим елементом економічного та соціального відновлення країни. Реалізація стратегічних рекомендацій, таких як інвестування в інфраструктуру, цифровізація послуг і екологічна реставрація, сприятиме перетворенню України на привабливу дестинацію для водного туризму.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження, відповідно до поставлених завдань, можна сформулювати такі висновки:

1. Водний туризм – це різновид активного туризму, що включає подорожі по річках, озерах, морях із використанням плавзасобів. Він базується на принципах безпеки, екологічності, доступності та правової регламентації. Його нормативно-правове підґрунтя формується на засадах українського законодавства та міжнародних стандартів, що вимагають адаптації до європейських практик. Важливим є дотримання системності й стандартів організації туристичних маршрутів.

2. Розвиток водного туризму визначається історико-культурними традиціями, природними умовами, соціально-економічними показниками та рівнем інфраструктурного забезпечення. На світовому рівні туризм на воді є важливим джерелом доходу та інструментом збереження культурної спадщини. В Україні чинниками розвитку виступають наявність природних ресурсів, сезонність клімату, доступність локацій, інвестиційна привабливість та внутрішній попит.

3. Україна володіє значним гідрографічним багатством: численні річки (Дніпро, Дністер, Південний Буг), озера (Світязь, Синевир) і морські узбережжя. Ці ресурси забезпечують широкий спектр туристичних можливостей – від сплавів до яхтингу та пляжного відпочинку. Проте відсутність сталого управління, слабка інфраструктура та недостатня промоція обмежують повне використання цього потенціалу. Особливо значний потенціал для розвитку водного туризму мають Карпати та Поділля, завдяки своїм природним ресурсам, зокрема річкам, озерам та унікальним ландшафтам, які можуть доповнювати водні туристичні активності, такі як сплави чи відпочинок біля водойм.

4. Кліматичні зміни, війна та екологічні наслідки бойових дій негативно впливають на водні об'єкти та туристичну інфраструктуру.

Зменшення водності річок, забруднення, руйнування екосистем і зростання безпекових ризиків обмежують туристичну діяльність. Водночас саме у відповідь на ці виклики зростає потреба у сталому плануванні, екологічному відновленні та адаптації туристичних послуг до нових реалій.

5. Водний туризм може стати важливою складовою економічного відновлення України. Інвестиції у причали, екологічне очищення водойм, промоцію маршрутів та навчання кадрів дозволять активізувати галузь. Внутрішній туризм, підтримка міжнародних партнерів і попит на екологічні подорожі створюють передумови для формування конкурентоспроможного туристичного продукту. Доцільно зосередитись на формуванні інтегрованої стратегії розвитку водного туризму, розробці класифікації водних маршрутів за рівнем доступності та екологічного навантаження, а також на вивченні ефективності державної політики у сфері водного туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Folgado-Fernández J. A., Di-Clemente E., Hernández-Mogollón J. M., Campón-Cerro A. M. Water Tourism: A New Strategy for the Sustainable Management of Water-Based Ecosystems and Landscapes in Extremadura (Spain). *Tourism Management Perspectives*. 2018. № 27. С. 1–10.
2. Hall C. M., Page S. J. *The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space*. 4th ed. London: Routledge, 2014. 456 p.
3. Масляк П. О. Рекреаційна географія: навч. посіб. Київ: Знання, 2012. 343 с.
4. Грабовський Ю. А. Спортивний туризм: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. 304 с.
5. Шахова М. Ю. Поняття та види спортивного туризму. Одеса: ОНЕУ, 2019. 369 с.
6. Акімов О. Є., Мітков О. О. Водний туризм: теоретичні аспекти та класифікація. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2018. № 7. С. 118–125.
7. *A Companion to Tourism* / ed. by A. A. Lew, C. M. Hall, A. M. Williams. Oxford: Blackwell Publishing, 2004. 640 p.
8. *Sustainable Development of Ecotourism: A Compilation of Good Practices*. Madrid: World Tourism Organization (UNWTO), 2003. 245 p.
9. *Cultural Tourism: Global and Local Perspectives* / ed. by G. Richards, W. Munsters. London: Routledge, 2010. 352 p.
10. Hall C. M. Trends in Ocean and Coastal Tourism. *Ocean & Coastal Management*. 2001. Vol. 44, iss. 5–6. P. 601–618.
11. Кравцова А. В. Класифікація ризиків підприємств туристичного бізнесу. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2017. № 4. с. 205.

12. Tress B., Tress G., Fry G. Defining Cultural Landscapes for Holistic Landscape Planning and Management. *Landscape and Urban Planning*. 2005. Vol. 70, iss. 1–3. P. 191–206.

13. Рафтинг в Україні: топ-10 місць, куди поїхати на сплав по річці [Електронний ресурс]. Igotoworld.com.ua. URL: https://igotoworld.com.ua/article/1266_rafting-v-ukrajini-top-10-misckudi-pojihati-na-splav-po-richci.htm (дата звернення: 22.04.2025).

14. Влодковська В. А., Фірман Л. Ю. Рафтинг як різновидність туризму. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. 15 с.

15. iStock [Електронний ресурс]. URL: <https://www.istockphoto.com/uk> (дата звернення: 22.04.2025).

16. Колотуха О. В. Рибальський туризм. Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика (словник-довідник) [Електронний ресурс]. URL: <https://geohub.org.ua/node/2313> (дата звернення: 22.04.2025).

17. Воднолижний спорт: навч. програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл. Київ: [б. в.], 2017. 105 с.

18. Колотуха О. В. Серфінг. Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика (словник-довідник) [Електронний ресурс]. URL: <https://geohub.org.ua/node/2419> (дата звернення: 22.04.2025).

19. Історія зародження і розвитку вейкбордингу [Електронний ресурс]. Wakespot.com.ua. URL: <http://www.wakespot.com.ua/wiki/istoriia-zarozhdeniia-i-razvitiia-veikbordinga/> (дата звернення: 22.04.2025).

20. Шинкарук О. А., Пономаренко А. О. Вейкбординг: особливості та розвиток як екстремального виду спорту в Україні // Тези доповідей XIII Міжнародної конференції молодих вчених «Молодь та олімпійський рух», 16 трав. 2020 р., Київ. – Київ, 2020. – С. 116.

21. Покоłodна М. М. Рекреаційна географія: навч. посіб. Харків: ХНАМГ, 2012. 122 с.

22. Нічік О. В., Корнієнко В. В. Основи спортивного туризму в рекреаційній діяльності. [Б. м.]: [б. в.], 2018. 72 с.
23. Cruise Lines International Association's 2024 State of the Cruise Industry Report [Електронний ресурс]. Onegeo.com. URL: <https://onegeo.com/conserving-wild-nature/green-non-industrial-use-of-wild-nature/green-tourism/water-tourism/cruise-lines-international-associations-2024-state-of-the-cruise-industry-report-post> (дата звернення: 22.04.2025).
24. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 31. Ст. 241.
25. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995 № 213/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 24. Ст. 189.
26. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 41. Ст. 546.
27. Convention on Biological Diversity, Article 1 (Rio de Janeiro, 1992). United Nations. 1992. 30 p.
28. EU Strategy for the Danube Region [Електронний ресурс]. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/cooperation/macro-regional-strategies/danube_en (дата звернення: 22.04.2025).
29. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 23. Ст. 158.
30. Smith V. L. Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1989. 352 p.
31. Boorstin D. J. The Discoverers. New York: Random House, 1983. 745 p.
32. Swinglehurst E. Cook's European Tours. London: Blandford Press, 1974. 192 p.
33. Urry J. The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies. London: Sage, 1990. 176 p.

34. Gunn C. A., Var T. *Tourism Planning: Basics, Concepts, Cases*. London: Routledge, 2002. 480 p.
35. Butler R. W. The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources. *Canadian Geographer/Le Géographe canadien*. 1980. Vol. 24, iss. 1. P. 5–12.
36. Perry A. H. *Environmental Hazards*. London: Allen & Unwin, 1981. 191 p.
37. Plog S. C. Why Destination Regions Rise and Fall in Popularity. *The Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*. 2001. Vol. 42, iss. 3. P. 13–24.
38. Eagles P. F. J., McCool S. F., Haynes C. D. *Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management*. Gland: IUCN, 2002. 183 p.
39. Leiper N. *Tourism Management*. Sydney: Pearson Education Australia, 2004. 432 p.
40. Dwyer L., Forsyth P. *Demand and Supply-Side Drivers of Tourism Growth*. Oxford: Elsevier, 2006. 320 p.
41. Crouch G. I., Ritchie J. R. B. Tourism, Competitiveness, and Societal Prosperity. *Journal of Business Research*. 1999. Vol. 44, iss. 3. P. 137–152.
42. Prideaux B. The Role of Transport in Destination Development. *Tourism Geographies*. 2000. Vol. 2, iss. 1. P. 82–103.
43. Holloway J. C. *The Business of Tourism*. London: Pearson Education, 2009. 752 p.
44. Hall C. M. *Tourism and Politics: Policy, Power and Place*. *Progress in Tourism, Recreation and Hospitality Management*. 1994. Vol. 5, iss. 1. P. 1–19.
45. Kotler P., Bowen J. T., Makens J. C. *Marketing for Hospitality and Tourism*. London: Pearson Education, 2017. 688 p.
46. Buhalis D. *Marketing the Competitive Destination of the Future*. *Tourism Management*. 2000. Vol. 21, iss. 1. P. 97–116.

47. Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton J. *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Stanford: Stanford University Press, 1999. 540 p.
48. Ніколаєнко А. А. Особливості організації водного туризму в Україні. Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 30 жовт. 2015 р. Умань: Видавець «Сочінський», 2015. С. 144–145.
49. Хільчевський В. К., Осадчий В. І., Курило О. В. *Основи гідрології та гідрохімії*. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2008. 344 с.
50. Ліпінський В. М., Осадчий В. І., Бабіченко В. М. *Клімат України*. Київ: Видавництво Раєвського, 2003. 343 с.
51. Василенко М. О. *Природно-заповідний фонд України: сучасний стан і перспективи*. Охорона природи. 2021. № 18. С. 10–17.
52. Екологічні проблеми водних об'єктів України / В. С. Ковальчук. *Водне господарство України*. 2022. № 10. С. 50–58.
53. Фоменко Н. В. *Рекреаційні ресурси та курортологія: навч. посіб.* Київ: Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.
54. Перович Л., Белінська С. *Морський кадастр: українські реалії в контексті світового досвіду*. [Б. м.]: [б. в.], 2024. 214 с.
55. Самойленко В. М., Заставний Ф. Д. *Фізична географія України: підручник*. Львів: Світ, 1993. 288 с.
56. *Правила охорони життя людей на водних об'єктах України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.03.2017 № 170*. Офіційний вісник України. 2017. № 29. Ст. 897.
57. *Перелік класифікованих туристських спортивних маршрутів України*. Спортивний туризм. Київ: Федерація спортивного туризму України, 2012. № 2. С. 10–38.
58. Сніжко С. І., Шевченко О. Г. *Кліматичні зміни та їх вплив на водні ресурси України*. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. 2020. № 1(76). С. 5–12.

59. IPCC. Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. 2391 p.

60. Дідовець Ю. Моделювання впливу кліматичних змін на річковий стік в Україні: сценарії RCP4.5 та RCP8.5. Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. 2021. № 2(59). С. 24–35.

61. Вплив глобальних змін клімату на водні ресурси Миколаївщини [Електронний ресурс]. Регіональний офіс водних ресурсів у Миколаївській області. URL: <https://mk-vodres.davr.gov.ua> (дата звернення: 22.04.2025).

62. Хільчевський В. К., Гребінь В. В. Водні ресурси Шацького національного природного парку: сучасний стан і кліматичні виклики. Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. 2019. № 3(54). С. 15–22.

63. Краковська С. В. Вплив кліматичних змін на якість поверхневих вод України. Наукові праці Українського гідрометеорологічного інституту. 2020. № 286. С. 45–53.

64. Звіт про стан поверхневих вод України за 2021 рік. Київ: Державне агентство водних ресурсів України, 2022. 120 с.

65. Садогурська С. Аналіз впливу кліматичних змін на водні ресурси України [Електронний ресурс]. Екодія. 2021. URL: <https://ecoaction.org.ua> (дата звернення: 22.04.2025).

66. Забруднення водойм України: причини та наслідки [Електронний ресурс]. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua> (дата звернення: 22.04.2025).

67. Балюк С. А., Романчук М. Е. Повені в Західній Україні: кліматичні та антропогенні фактори. Екологічна безпека. 2021. № 1(32). С. 10–18.

68. Лобода Н. С., Божок Ю. В. Гідрологічні зміни Куяльницького лиману в умовах кліматичних змін. Український гідрометеорологічний журнал. 2020. № 25. С. 33–41.

69. Стан і перспективи розвитку індустрії туризму в Україні в умовах глобальних викликів [Електронний ресурс]. Economyandsociety.in.ua. 2024.

URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4725> (дата звернення: 22.04.2025).

70. Вплив воєнних дій в Україні на водні ресурси та стан довкілля [Електронний ресурс]. Firtka.if.ua. 01.11.2023. URL: <https://firtka.if.ua/blog/view/vpliv-voienikh-diyi-v-ukrayini-na-vodni-resursi-ta-stan-dovkillia> (дата звернення: 22.04.2025).

71. Природа та війна: як військове вторгнення Росії впливає на довкілля України [Електронний ресурс]. Ecoaction.org.ua. 01.04.2022. URL: <https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html> (дата звернення: 22.04.2025).

72. Огляд року війни для водних ресурсів України [Електронний ресурс]. Екологія Право Людина. 23.03.2023. URL: <https://epl.org.ua/announces/oglyad-roku-vijny-dlya-vodnyh-resursiv-ukrayiny/> (дата звернення: 22.04.2025).

73. Довкілля – мовчазна жертва війни: як російська армія вчиняє екологічні злочини [Електронний ресурс]. Lb.ua. 26.10.2023. URL: https://lb.ua/blog/dmytro_lubinetz/581276_dovkillya_movchazna_zhertva_viyni_y_ak.html (дата звернення: 22.04.2025).

74. Як війна вплинула на водні ресурси України [Електронний ресурс]. Тексти.org.ua. 02.03.2023. URL: <https://texty.org.ua/fragments/109098/yak-vijna-vplynula-na-vodni-resursy-ukrayiny> (дата звернення: 22.04.2025).

75. Інформація про водний транспорт України [Електронний ресурс]. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. 10.12.2015. URL: <https://mtu.gov.ua> (дата звернення: 22.04.2025).

76. Басейнове управління водних ресурсів річки Прип'ять (БУВР Прип'яті) [Електронний ресурс]. 26.06.2024. URL: <https://buvrzt.gov.ua> (дата звернення: 22.04.2025).

77. Про схвалення Водної стратегії України на період до 2050 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2022 № 1134-р [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 22.04.2025).

78. Відновлення водних ресурсів як концепція сталого розвитку України [Електронний ресурс]. Aqua-therm.kyiv.ua. 15.05.2024. URL: <https://aqua-therm.kyiv.ua> (дата звернення: 22.04.2025).

79. Виклики під час розмінування: дорогі технології, нестача кадрів і грошей [Електронний ресурс]. Укрінформ. 08.12.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3935135-vikliki-pid-cas-rozminuvanna-dorogi-tehnologii-nestaca-kadriv-i-grosej.html> (дата звернення: 22.04.2025).

80. Про затвердження Державної цільової програми комплексного водозабезпечення територій, які зазнали впливу воєнних дій, на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.09.2024 № 884-р [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 22.04.2025).

81. Звіт про стан водних ресурсів в умовах воєнного стану, 2024. Київ: Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, 2024. 150 с.

82. Аналітичний звіт про стан туристичної галузі, 2023. Київ: Державне агентство розвитку туризму України, 2023. 80 с.

83. Звіт про безпекову ситуацію в Чорному морі, 2024. [Б. м.]: Військово-морські сили Збройних сил України, 2024. 45 с.

84. Звіт про розмінування морських акваторій, 2023. Київ: Державна служба України з надзвичайних ситуацій, 2023. 60 с.

85. Safety of Navigation in the Black Sea, 2023. London: International Maritime Organization, 2023. 25 p.

86. Моніторинг якості морської води в Чорному морі, 2023. Одеса: Інститут морської біології НАН України, 2023. 70 с.

87. Support for Ukraine's Environmental Recovery, 2024. Nairobi: United Nations Environment Programme, 2024. 100 p.

88. Костинець Ю. В., Костинець В. В., Шевченко О. О. Розвиток туризму України в умовах війни. Актуальні проблеми економіки. 2023. № 3(261). DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2023-1-261-51-57>.

89. Миколаївська обласна адміністрація [Електронний ресурс]. URL: <http://www.mk.gov.ua/ua/myko/touri/> (дата звернення: 22.04.2025).

90. Дорошенко В. Перспективи розвитку туризму в Україні: наслідки війни. Туризм в Україні: виклики та відновлення: зб. матеріалів Міжнар. туристичного форуму, Київ, 21–22 берез. 2023 р. Київ: КНЕУ, 2023. С. 337.

91. Гаврилишин І. П. Туризм України: проблеми і перспективи. Київ: [б. в.], 1994. 120 с.